
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

24. évfolyam 3. szám

2015. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Hangodi Ágnes:** A határon túli magyar könyvtárosok továbbképzése – folytatás
határok nélkül 3

Fórum

- Kocsis István:** Mit szólna Szent Jeromos, a könyvtárosok védőszentje? 7

Műhelykérdések

- Szabó Noémi:** Jelnyelvre épülő könyvtári szolgáltatások – hazai és nemzetközi
tapasztalatok, algyői gyakorlat 10
- Kőszegfalvi Ferenc:** Helyismereti munka a hódmezővásárhelyi Németh László
Könyvtárban 19

Konferenciák

- Vajda Henrik:** Húsz év – az őskortól a középkorig 28

História

- Pogány György:** „A könyvtár a város lelke”. Gondolatok a Ceglédi Városi
Könyvtár kilencven évéről 32

Évfordulók

- Vasné Tóth Kornélia:** Erdélyi István zentai kultúrmunkás és ex libris gyűjtő 43

Könyv

- Bényei Miklós:** Szinnyei József és öröksége 46
- Pogány György:** A magyarországi nyomdászat képes krónikája..... 49

From the contents

- Ágnes Hangodi:* Extension training of Hungarian librarians living in the neighbouring countries (3)
- Noémi Szabó:* Library services using the sign language. Experiences from Hungary and abroad (10)
- Ferenc Kőszegfalvi:* Local knowledge work at the Németh László Library in Hódmezővásárhely (19)
- György Pogány:* 90 years of the City Library Cegléd (32)

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Egyetem tanára; *Hangodi Ágnes*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Kocsis István*, a hatvani Ady Endre Könyvtár ny. igazgatója; *Kőszegfalvi Ferenc*, a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár ny. munkatársa, helytörténész; *Pogány György*, a pillisi Kármán József Városi Könyvtár ny. igazgatója; *Szabó Noémi*, az Algyői Könyvtár munkatársa; *Vajda Henrik* és *Vasné Tóth Kornélia*, az OSZK munkatársai.

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Hangodi Ágnes

A határon túli magyar könyvtárosok továbbképzése – folytatás határok nélkül

A határon túli könyvtárosok képzési, továbbképzési tevékenységét a Könyvtári Intézet építette ki – határon túli kezdeményezésre – a 2002/2003-as tanévtől kezdve. A *Határon túli könyvtárak fejlesztési programjának*¹ 2007-es kulturális kormányzati elfogadása óta 2011 végéig – a rendszeres és kiszámítható kulturális minisztériumi támogatásnak köszönhetően – a tevékenység a fejlesztési programnak megfelelően haladt. A képzéseken a ciklus végéig 97 intézményből összesen 535 fő vett részt². A képzések határon túli magyar könyvtárakban valósultak meg: az első körben, 2008/2009-ben kötött együttműködési szerződéssel megerősített bázis-képzőhelyeink – a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtár, a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet, a beregszászi Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet – sorát a 2011 júniusában aláírt szerződéssel a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár partnerségével egészítettük ki.

Azokkal az országokkal is kiépült a kapcsolat, ahol az előzőeknél lényegesen alacsonyabb a magyar lakosság lélekszáma, ennek következtében a magyar könyvtárosok száma is. 2011 nyarán így került elfogadásra az együttműködési megállapodás a horvátországi (együttműködő partner: Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központ, Eszék) és a muravidéki (együttműködő partner: Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti-ségi Közösség, Lendva) magyar könyvtárosokkal. E két szerződés továbbképzési helyszíneként a Horvátországi Magyarok Központi Könyvtáraként működő Pélmonostori Városi Könyvtár és a Könyvtár Lendva - Knjižnica Lendava szolgál. A szlovákiai magyar könyvtárosok esetében a somorjai helyszín mellett az utóbbi időkben képzés szervezésére került sor az érsekújvári Anton Bernolák Könyvtárban is. Együttműködési megállapodásaink sorába illeszkedik továbbá a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárral kötött szerződés: a könyvtár előnyös földrajzi elhelyezkedésénél fogva segíti a Könyvtári Intézet továbbképzési tevékenységét – egyrészt a korábbiakban több alkalommal adott helyszínt azoknak a képzéseknek, amelyeket nem „exportáltunk” a határon túlra, hanem a „résztvevőket importáltuk” e magyarországi képzési helyszínre; másrészt rendszeresen biztosít oktatókat a kárpátaljai helyszínen szervezett tanfolyamokhoz. *Ezzel gyakorlatilag kiépült a magyar könyvtárosok továbbképzésének Kárpát-medencei hálózata; fenntartása, illetve folyamatos működtetése feltétlenül források bevonását feltételezi.*

A fejlesztési programban megfogalmazottak mellett 2013 májusában az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtári Intézet és az Országgyűlési Könyvtár által megrendezett Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozója ajánlásaiban ismételtlen megerősítette a határon túli képzések szükségességét³, ezért 2014 elején a képzéseket korábban is koordináló Könyvtári Intézet felmérést folytatott valamennyi fenti partnerénél legfrissebb továbbképzési igényeikre vonatkozóan. A felmérést összesítve és eredményeit, valamint partnereink fogadókészségét is figyelembe véve továbbképzési tervet alakítottunk ki, ennek megvalósítását a Közgyűjteményi Kollégium által 2014 februárjában kiírt NKA-pályázat tette lehetővé. A pályázattal elnyert összeget az oktatói díjak, valamint az utazási és szállásköltségek fedezésére fordítottuk, határon túli partnereink segítségét pedig a képzések helyszínének biztosításához, a résztvevők toborzásához és a helyi szervezés lebonyolításához vettük igénybe – mindezért köszönettel tartozunk nekik.

Nyolc különböző témájú képzés megvalósítását ajánlottuk fel partnereinknek. Az oktatókat a Könyvtári Intézet akkreditált továbbképzési programjain közreműködő kollégák és a nyíregyházi megyei könyvtár munkatársai közül kértük fel. A Könyvtári Intézet tanfolyamszervező munkatársai gondoskodtak a képzések időpontjainak összehangolásáról, az utazások, szállások megszervezéséről, az oktatókkal, a határon túli partnerekkel való kapcsolattartásról és a tanfolyamok dokumentálásáról. A képzéseket 2014 augusztusa és novembere között szerveztük meg, a befejezés után az összesen 200 résztvevő számára a sikeres teljesítést bizonyító igazolás kiállítására került sor.

A könyvtár mint közösségi színtér című egynapos tanfolyam tananyaga segítséget nyújtott a kistérségek könyvtáraiban dogozó könyvtárosok számára intézményük korszerű fellegőn alapuló mőködteséséhez. Bemutatta az integrált közösségi színtérként mőködő könyvtárban a mőködés és a finanszírozás követelményeit; a mőködtesés tervezésének, értékelésének, ellenőrzésének folyamatát; a könyvtári munkafolyamatok egymásra épülését, kitért a minőségbiztosításra és a teljesítménymérésre, a könyvtári marketingre, valamint a partner- és közönségkapcsolatok újfajta lehetőségeire. A tanfolyam oktatója Fehér Miklós, a Könyvtári Intézet osztályvezetője volt; a képzést augusztusban a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézetben 12, szeptemberben a pélmonostori városi könyvtárban 9, a lendvai városi könyvtárban 8 résztvevő végezte el – az utóbbi két helyszínen most zajlott először képzés az együttmőködési szerződés megkötése óta. A pélmonostori eseményekről fényképes tudósítás jelent meg a horvátországi online magyar hetilapban, az *Új Magyar Képes Újságban*⁴.

Augusztus végén három-háromnapos képzést szerveztünk Csíkszeredában és Sepsiszentgyörgyön, 16-16 fő részvételével, ennek témája *a különböző felhasználói célcsoportok olvasásfejlesztésére való felkészülés* volt. A képzést mindkét helyszínen olvasáskutatók, Péterfi Rita, a szentendrei megyei könyvtár hálózati vezetője és Vidra Szabó Ferenc, a Könyvtári Intézet nyugalmazott szakértője tartották. Mindkét helyszín a legrégebbi és legtapasztaltabb, infrastrukturálisan legjobban ellátott határon túli képzőhelyek közé tartozik, és a megtartott képzések számát tekintve is előkelő helyet foglalnak el a továbbképzési rendszerben. Az olvasásfejlesztési tréning egynapos változatát oktatóink szeptemberben a harmadik legrégebbi bázis-képzőhelyen, a zentai Vajdasági Magyar Mővelődési Intézetben is megtartották, ott a résztvevők száma 18 fő volt.

Közismert, hogy a *szeptirodalmi, irodalomtudományi, irodalomtörténeti tájékoztatás* a könyvtári munka egyik legkeresettebb területe a használók oldaláról – ez a magyar nyelvő irodalmat

őrző határon túli könyvtárakban különös jelentőséggel bír. A zentai helyszínen szeptember elején megtartott egynapos tanfolyam célja az volt, hogy a résztvevők a hagyományos tájékoztatási eszközök mellett megismerjék a legújabb online szépirodalmi, irodalomtudományi és irodalomtörténeti információforrásokat, felhasználói szinten kezelni tudják a különböző adatbázisokat. Oktatóként a képzést Téchy Tünde, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nyugalmazott osztályvezetője tartotta, a tanfolyamon 21 fő vett részt.

Októberben a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet biztosított helyszínt a *Helyismereti-helytörténeti információk közzététele könyvtári honlapokon* elnevezésű, egynapos továbbképzésnek is. A program a tágran értelmezett helytörténetírás metodikájával és a könyvtári helyismereti tevékenységgel foglalkozott. A 22 résztvevő az oktató, Kéglí Ferenc, az OSZK nyugalmazott osztályvezetője segítségével megismerhette a leggyakrabban alkalmazott módszereket és segédeszközöket, találkozhatott a helyismereti-helytörténeti kiadványok fajtáival. Különös hangsúlyt kapott a programban a könyvtári szolgáltatások között kiemelt helyet elfoglaló helytörténeti-helyismereti bibliográfiák és faktográfiai adattárak nyomtatott és elektronikus közzététele.

A *Könyvtári környezetben megvalósítható hatékony kommunikáció* volt a témája októberben az érsekújvári Anton Bernolák Könyvtárban és novemberben a lendvai városi könyvtárban tartott egynapos tanfolyamoknak. A program célja a résztvevők kommunikációs készségeinek fejlesztése volt, a felhasználókkal való jó kapcsolat kialakítása érdekében. A képzés során a résztvevők megismerték a beszélgetési stílusok eszközeit és motívumait, a beszélgetési magatartást befolyásoló tényezőket. A tréning jellegű, gyakorlatorientált órákon felismerhették az önismeret, az önértékelés és az önbizalom összefüggéseit; segítséget kaptak az előítéletek leküzdésére, a könyvtáros, illetve felhasználó szerepekből adódó kommunikációs különbségek feloldására. A tanfolyamot Törökné Jordán Katalin, a Könyvtári Intézet nyugalmazott munkatársa tartotta; a résztvevők Érsekújváron tizenkilencen, Lendván tízen voltak. Az érsekújvári eseményekről a szlovákiai magyar nyelvű napilap, az *Új Szó* online kiadása előzetesen hírt, a képzés befejezése után pedig fényképes beszámolót közölt⁵.

A kárpátaljai képzések megtartására a korábbiakhoz hasonlóan most is a nyíregyházi megyei könyvtári kollégákat kértük fel: Beregszászon, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetben szeptemberben az *Embert barátjáról, könyvtárat könyvtárosáról* elnevezésű egynapos képzést Vraukóné Lukács Ilona, a megyei könyvtár tudományos kutatója tartotta; októberben a *Szín – Tér/Tár – Könyvtár* elnevezésű kétnapos tanfolyamot ugyancsak ő, Márfoldi Istvánnal, a könyvtár Médiatárának vezetőjével együtt valósította meg. Az első képzés célja a könyvtárossal szemben támasztott alapvető személyiségjegyek megismertetése, az azokkal való szembesítés, a fejlődés szükségességének és lehetőségének elfogadtatása volt. A képzés önismereti teszt kitöltésével és értékelésével kezdődött. A hasonló személyiségjegyekkel rendelkezők kiscsoportokba rendeződve maguk határozták meg azt a szintet, ahová a könyvtárossal szemben támasztott alapvető elvárásokhoz képest elhelyezhették önmagukat, és konkrét szituációkban mutatták be könyvtáros-könyvtáros és könyvtáros-felhasználó viszonyát. A 17 résztvevőt befogadó képzésről a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján és a *Kárpáti Igaaz Szó* online kiadásában jelent meg fényképes beszámoló⁶. A második képzés feladata az volt, hogy a könyvtárosok elsjá-títsák: hogyan lehet a többnyelvű és más-más vallási felekezethez tartozó, a kisebbség és többség fogalmát eltérően értelmező lakosság számára olyan színteret biztosítani a

könyvtárban, ahol nem a különbségek, hanem az azonosságok a meghatározók. A képzés gyakorlati példákat adott arra vonatkozóan, miként lehet a könyvtár a kultúra megerősítésének, megújításának és átadásának helyszíne, az identitás alakításának műhelye, az együttműködés, a partnerség, az integráció, a tudásátadás fóruma; a felhasználóképzés és az iskolán kívüli képzés színtere; a helyi érintettséggel bíró információkat tartalmazó adatbázisok építésének, a helyi tudások rögzítésének és a különböző generációk találkozásának tere. E képzésen 26 fő vett részt.

A továbbképzési lánc utolsó állomásán, Pélmónostoron november közepén *a fejlesztő biblioterápia könyvtári alkalmazásának lehetőségeiről* – a képzés metodikájának különösen megfelelő kiscsoportos foglalkozáson – a hat résztvevő Bartos Évát, a Könyvtári Intézet nyugalmazott igazgatóját, biblioterapeutát hallgathatta meg az egynapos képzés keretében. Az olvasási kultúra megerősítése és fejlesztése érdekében a képzés a külföldi gyakorlatban régóta elfogadott eljárást illesztette be a könyvtárosi munkába annak révén, hogy a szakembereket bevezette a biblioterápiás csoportok vezetésének gyakorlatába; jelezve, hogy az eljárás mind a művelődési hátrányokkal küszködő gyerekek és fiatalok felzárkóztatásához, mind a kiemelkedően tehetséges gyerekek továbbfejlesztéséhez segítséget adhat, a könyvtári szakemberek mellett pedagógusoknak és óvodapedagógusoknak is.

Befejezésül a korábban Bartos Éva által írottakat – *„a résztvevők tapasztalatainak összegyűjtése alapján elmondhatjuk, hogy a határon túli magyar könyvtárosoknak fontos erkölcsi és szakmai támaszt jelent az anyanyelvi szakmai továbbképzés alternatívája”*⁷ – néhány olyan vélemény idézésével támasztjuk alá, amelyek a 2014 őszen lezajlott képzések végén születtek az oktatók három (mi tetszett; mi nem tetszett; mi lenne jó legközelebb) kérdésére. *„Tetszett az, hogy sok fontos témát tudatosítottunk, megbeszéltünk, kifejtettünk, megtanultunk; hogy az egyes beszélgetésekre, az őszinteségre, mások elfogadására bívták fel a figyelmünket.”* *„Nem tetszett az, hogy nagyon kevés időt tölthettünk együtt.”* *„Legközelebb mindenekeelőtt azt szeretném, hogy legyen legközelebb!”*

JEGYZETEK

1. <http://ki.oszk.hu/content/hatarontuli-koncepcio>
2. A fejlesztési program terveiről, eredményeiről és a Könyvtári Intézet által szervezett képzésekről a korábbiakban Bartos Éva számolt be a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros hasábjain: a két összefoglaló a 2006. 11. (15-18. p.) és a 2010. 7. (9-14. p.) számban jelent meg.
3. A Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozójának ajánlásai a 2014-2020-as tervidőszakra készülő könyvtári fejlesztési stratégiához. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2013. 6. sz. 3-4. p. http://vilagtalalkozo.oszk.hu/sites/vilagtalalkozo.oszk.hu/files/ajanlas_strategiahoz_koztetett.pdf
4. <http://www.huncro.hr/magyarsagunk/5769-koenyvvel-koennyebben-megy>
5. <http://ujso.com/napilap/regio/2014/09/23/konyvtarosok-tovabbkepzesere-sekujvarban>; <http://ujso.com/napilap/regio/2014/10/20/a-konyvtaros-ertekkozvetito>
6. http://kmmi.org.ua/news?menu_id=2&ar_id=888; <http://kiszo.hhrf.org/?module=news&target=get&cid=19712>
7. Bartos Éva: Tanévzáró a határon túli könyvtáros továbbképzésben. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 7. sz. 13. p.

Mit szólna Szent Jeromos, a könyvtárosok védőszentje?

A magyar művelődéstörténetben nem példa nélküli gondolat csupán azért megszűnteni egy kulturális épületet, mert a hatalom birtokosai úgy gondolják: „mi ezt is megtehetjük” Annak idején Aczél György is úgy gondolta, hogy a Nemzeti Színház következmények nélkül lerombolható. Talán furcsának tűnik, hogy az olvasótáborokra emlékezve a könyvtár átmeneti kilakoltatását és az épület más célokra történő átalakítását említtem. Talán írásom végére érve sikerül megértetni, miért teszem.

Azt gondolom, hogy velem együtt sokan megmaradtunk afféle XX. századi embernek, akik nehezen lépték át a mai korunkra oly jellemző XXI. századi globalizációs küszöböt. Elfogadva korunk multifunkcionális kulturális sokszínűségét, nem az elmúlt idők megélt és sokunk által létrehozott kulturális eseményei után nosztalgiazom. Sokkal inkább annak az intellektuális összetartozásnak a napról napra megélhető élményeit hiányolom, amelyek alapjain létrejöttek olvasótáboraink a könyvtár védőernyője alatt. A múlt század végi zaklatott világunkban sem voltak illúzióink. Tisztában voltunk vele, hogy a Bibó által emlegetett ”szabadság kis körei”-nek létrehozatala nem volt mindig kockázatoktól mentes. A hatalom nem jó szemmel nézte az úgynevezett ”másként gondolkodókat”. Ennek a másként gondolkodásnak volt hatvani centruma a könyvtár, a politikailag nem kívánatos emberek meghívásaival, a túlfűtött hangulatú találkozókka, néhány rebellis atmoszférájú kiállítás megszervezésével, az évente vissza-visszatérő olvasótáborokkal, a késő estékbe nyúló izgalmas beszélgetésekkel, amikor *”esett szép szomorú fejékekkel négy-öt magyar összehajolt.”*

Az olvasótáborok abban az időben (a ’80-as években), bár gyerekeknek szerveztük, nem csak hozzájuk szóltak. Pedagógusok, érdeklődő szülők zárandokoltak ki Nagykökényesre egy izgalmasnak ítélt tábori előadás (Vekerdi László, Nagy Attila, Czine Mihály, Cs. Varga István és mások) meghallgatására. Őszinte érdeklődést kinyilvánító fiatal gimnazisták – sok esetben tanáraikkal együtt – megtöltötték a könyvtárat, amikor olyan vendéget hívtunk, akik a nyári olvasótáborokban már kivívták magukkal és mondanivalójukkal az érdeklődést.

Hiányzik a ma szédülten sodródó generációkból a szellemi együttlét igénye. Nem tud kialakulni az iskolán kívüli művelődés. Csak igen kevés olyan közösséget lehet felmutatni, amelyben örülni tudnak az odajárók az okos gondolatoknak, egy-egy kiállítás élményének és főleg egymásnak. Ennek hajléka volt a könyvtár Hatvanban, amit nagyon sokan a magukénak érezték és éreznek még ma is.

Félő, hogy azok a hatalmat gyakorlók, akik a döntéseket hozzák, talán éppen ezt a szellemi hajlék-meleg állapotot akarják megszüntetni. A gondolkodó emberek rendszeres találkozása újra veszélyes lehet, hiszen ők nem csupán afféle lelkes hivatásos bólogatók. Van véleményük, van önálló akaratuk. Nem elégednek meg a mindennapos örömmünnepekkel, fesztiválokkal.

Az olvasótáboroknak pontosan az volt a lényegük, hogy a fiatalokat ráébresszék a falakon, a katedrán, a szónoki pulpitusokon túli tág világra, a szép Weöres Sándor-i gondolatra: „*Alattad a föld, feletted az ég, és benned a létra*”. Azaz tanulj, gondolkodj, nézz szét a világban, keresd a miértekre a választ, hogy ne tudjon becsapni ez a „szép új világ”. Akarj több lenni attól, hogy csupán önmagad újratermelése és a bevásárló kocsitologatása legyen a célod.

Hatvanban tények bizonyítják, nincs szükség olyan alkalmakra, folyamatokra, színhelyekre, amelyeknek küldetése túlmutathat az egyszerű vegetáló létformán. Ezért nem kapott – csak „filléres” – támogatást az olvasótábor az elmúlt évtizedekben. Ezért marad minimális szinten a könyvtár könyvvásárlási kerete. Ebbe a képbe illik, hogy még ma is megmondják, milyen folyóiratot nem szabad előfizetni, kit nem ajánlatos meghívni. Minerva baglya újra csak tétova szárnycsapásokkal repkedhet a szellemileg is beszűkített éjszakában. Közben a főtéren harsog a sok pénzt felemészítő harsány közepszer, természetesen kultúrának álcázva és büszkén eladva. Ezzel is javítva a tömegek közérzetét. Hiszen a kultúra könnyen nélkülözhető, mert akiknek nincs, azoknak nem is hiányzik. Beérik az annak tetsző pótlékkal, a külsőségekre szorítókozó látványossággal és dekorációval. Az értékek közvetítése leszűkül néhány jeles képviselőre, akik belépési engedélyt kapnak ebbe a „szellemi határsáv” zónába. A tudást, a felkészültséget felváltotta a megbízhatóság. A helyi nyilvánosság pótlékként megérkezett az alternatíva nélküli média. A sokhangú megszólalást kiszorította a pórázon tartott trubadúrok hangja.

Ha valaha szükség volt olvasótáborokra, nyílt, demokratikus hangvételű, tudást és szakismeretet generáló hatásokra, napjainkban megint igen-igen nagy szükség lenne rájuk.

Az értékrendek válságának napi újratermelése közben pontosan azok nem jutnak el még a könyvtárba sem – nem hogy még olvasótáborokba! –, akiknek a legnagyobb szüksége lenne rá. Iskoláink csak tudást kérnek számon. Az ifjúság számára mindig is húzóerőt, hatékony motivációt jelentett az idősebb nemzedék, a tanáraik példaadása. Ma le lehet úgy érettségizni városunkban, hogy csak elvéve lát tanári példát a diák a könyvtári események látogatására.

Ha ideiglenesen is, de kikerül a könyvtár a település centrumából, akkor még az a kevés esély is elillan, amit a gyerekek spontán módon felmerülő látogatói ötlete jelentett eddig. És ha majd elérkezik az új PISA-felmérés eredménye, csak növekszik a meglepetésünk: miért romlott tovább a tanulók szövegértési készsége. A kisiskolások többsége még fogékony az olvasásra. Bekapcsolódnak a könyvtári irodalmi fejtörőkbe, játékokba. Lerajzolják a mesehősöket, megoldják az olvasmányélményekre épülő rejtvényeket. Gyakoriak az iskolából érkező csoportos látogatások, és nem ritka, hogy gyermek és szülője együtt jön a könyvtárba. Mindebből szinte semmi nem marad a középiskolás évekre.

Ez az igen megbecsülendő 14 éven aluli aktivitás ugyancsak veszélybe kerül a könyvtár ideiglenes kiköltöztetésével. És ha figyelembe veszem, hogy még ki sem írták azt a pályázatot, amely anyagi háttérrel adhatna a leendő új könyvtár építéséhez, akkor ez az

ideiglenes kiköltöztetés hasonlít a szovjet csapatok egykori ideiglenes Magyarországon tartózkodásához. Ezt a vészhelyzetet kiváltotta, hogy városunkban a teremteni kívánó akarat a könyvtár épületét alakítja át MULTIFUNKCIONÁLIS KÖZÖSSÉGI TÉRRÉ ÉS BEFOGADÓ SZÍNHÁZZÁ. A helyi demokrácia szellemében vitának nincs helye.

Hogy mit kíván az olvasók érdeke?

Hogy mindez kimeríti a társalmi tulajdon anyag kezelését?

Hogy ez az egész értelmetlen pazarlás? Mindez nem szempont!

A félreértéseket megelőzve: városunknak szüksége van az előbb említett intézményre, de nem ilyen áron.

Igen nagy baj, hogy mindez napjainkban megtörténhet. De ettől sokkal nagyobb baj, hogy létrejöhetett Magyarország egyik kisvárosában olyan helyzet, ami ennek a szándéknak teret ad.

Be kell látnom, mint egykori olvasótábori „ősbölcénynek”, hogy a könyvek által fejleszthető „arany öntudat” még nem tudott cselekvő erővé válni, és megálljt mondani ennek a példátlan cinizmussal koholt tervnek.

Következik az épület légkalapácsos szétzúzása, és a könyveknek a hajléktalanszállásra menekítése. De ne csodálkozzunk, hiszen a 2015-ös *Hatvani Kalendáriumban* megírták, hogy egy város főterére jobban illik a színház, mint a könyvtár.

Kevés volt az olvasótábor!

Kocsis István

Forrás: <http://konyvtarhatvan.hu/content/s%C3%A9ta-az-in%C3%A9z%C3%A9nyben>

Jelnyelvre épülő könyvtári szolgáltatások – hazai és nemzetközi tapasztalatok, algói gyakorlat

Az átlagember jelnyelvel kapcsolatos ismereteit – ha nincs a környezetében és az ismeretségi körében siket személy – legtöbbször a média határozza meg. 25 évvel ezelőtt egy Koko nevű gorilla képességeitől volt hangos a sajtó. Akkoriban a Stanford Egyetemen tanuló Penny Patterson friss pszichológiai diplomával nekivágott, hogy San Francisco egyik állatkertjében jelnyelvre tanítson egy gorillát. Eredményei felbolygatták az amerikai jelnyelv kutatóit, hiszen csupán két hét alatt elérte, hogy Koko az evéssel és ivással kapcsolatos igényeit jelnyelven mondja el. Mára több mint ezer jelből álló jelkinccsével kápráztatja el a közönséget, amelyet sajátosan Gorilla Sign Language-nek, GSL-nek neveznek.

Az átlagember jelnyelvel kapcsolatos ismereteit – ha nincs a környezetében és az ismeretségi körében siket személy – legtöbbször a média határozza meg. Magyarországon a lakosság 10 százaléka küzd valamilyen hallásproblémával.¹ Ebből 60 ezer a siketek, 300 ezer a súlyos fokban nagyothallók száma.² „Ők alkotják Magyarország harmadik legnagyobb (ám el nem ismert) nyelvi és kulturális kisebbségét, melynek tagjai a mindennapokban egymással kommunikálva a magyarországi jelnyelvet használják.”³ Nehéz azonban számszerűsíteni hányan használják a jelnyelvet és mennyien tekintik anyanyelvüknek.

A jelnyelvel mint önálló nyelvvel kapcsolatos vizsgálódások az 1960-as évekre tehetők. Magyarországon mégis 2009. november 9-éig kellett várnia a siketeknek, hogy elismerjék az anyanyelvüket hivatalos nyelvként, hogy a siket gyerekek tanulhassák az iskolában, illetve a siket felnőttek használhassák a hivatalos ügyek intézésekor. A jelnyelvi törvény elfogadásával új lehetőségek nyíltak meg nemcsak siketek, hanem a hallók számára is.

Írásomban szeretném bemutatni azt a könyvtári környezetet, amellyel egy siket ember találkozhat Magyarországon. Ezen kívül megvizsgálom néhány külföldi kezdeményezést a siketek számára létrehozott könyvtárak és kölöngyűjtemények tekintetében.

A követendő példa – jelnyelvi könyvtárak külföldön

A **Sing Library** elnevezésű elektronikus könyvtárban angol, német, osztrák, magyar és szlovén jelnyelven lehet jelnyelvi dokumentumokat keresni és nézni. „*A Sign Library Program fő célja a világirodalmi művek jelnyelvi adaptálása, kulturális ismeretekhez való hozzáfé-*

*rés megkönnyítése jelnyelven.*⁴ A feltöltött dokumentumokat le lehet tölteni számítógépre, okostelefonra vagy mobiltelefonra. Négy országban lévő siket közösségek, halló emberek, jelnyelvi tanárok működnek együtt az irodalmi szövegek adaptálásában, feldolgozásában, a videók megalkotásában és szerkesztésében. A kezdeményezés célja, hogy siket és nagyothalló gyermekek, tizenévesek és felnőttek számára a magyar nyelvű irodalmi művek jelnyelvi adaptációját elérhetővé tegyék. Ezen kívül hasznos az oldal siket emberek családjának és barátaik számára, akik ismerik a jelnyelvet, vagy éppen tanulják. Nagy segítséget nyújt a siketek oktatásában, illetve a jelnyelv oktatásában résztvevő tanároknak is.

Az oldalra való feltöltés bármely regisztrált felhasználónak lehetséges. Fel lehet tölteni rövid, valós történeteket, regények összefoglalását, jelnyelvre fordított verseket, személyes tapasztalatokat, megtörtént eseményeket. Javaslatokat lehet tenni jelnyelvi művek adaptációjára is. A videók készítése otthon is történhet. Az elkészítés menete a következő: a kívánt jelnyelvi tartalom kamerás rögzítése után a YouTube videómegosztó oldalra fel kell tölteni regisztráció után. A következőkben a feltöltött videó URL-jét a *www.signlibrary.eu* oldalon lehet megosztani. A HD minőségben rögzített vagy túl nagyméretű videók feltöltésénél operátor segítségét lehet kérni, akivel e-mailben lehet felvenni a kapcsolatot.

Jelenleg két magyar nyelvű irodalmi mű adaptációját lehet megtekinteni jelnyelven. Mindkettőt a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ) készítette. Az egyik teljes mű Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című könyvének jelnyelvi változata, amelyet Turóczy Erika tolmácsolásában lehet megnézni; másik Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című regénye, amelynek azonban csak a bevezető része készült el dolgozatot megírásának idejében, a mű teljes fordítása és felvétele folyamatban van. Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című videóban animációk és képi tartalom gazdagítja a jelnyelvi előadást, valamint a halló látogatóknak zenei aláfestés is élvezetessé teszi a művet.

A **Deaf Resource Library**⁵ 1995-ben jött létre Karen Nakamura kezdeményezésére, aki a Yale Egyetem docense az Antropológiai- és Kelet-ázsiai tanulmányok tanszéken. Az elmúlt évtizedekben behatóan tanulmányozta a fogyatékosok kultúráját, a történelmüket és a politikai, társadalmi mozgalmakat Japánban és az Egyesült Államokban. Karen Nakamura úttörőnek számít a jelnyelv elfogadtatásában, hiszen sokat tett azért, hogy az amerikai egyetemeken oktassák a nyelvet, külön szakok induljanak és az egyetemi könyvtárban külön Siket Könyvtár alakuljon. A módszerét máig használják az amerikai felsőoktatási könyvtárak, de európai könyvtárak is csatlakoztak a Siket Könyvtár kezdeményezéséhez.⁶ A weboldal tulajdonképpen egy virtuális könyvtár és linkgyűjtemény, amely irányítúként szolgál az Egyesült Államokban és Japánban élő siket emberek kulturális életét, iskoláit és az életüket érintő témákat tekintve. Létrehoztak egy keresési felületet, ahol az amerikai jelnyelvet beszélők sokféle területtel kapcsolatban információkat kaphatnak, például az oktatás, a kultúra, közérdekű adatok témában.

A **Library Services for the Deaf & Hard of Hearing**⁷ nevű intézményt az USA Tennessee államában (Nashville) alapították 1983-ban. Kezdetben az intézményt a siketek számára hozták létre mint könyvtárat, médiaközpontot és támogató szolgálatot. Későbbiekben, információs és referenciaközpontként működött, valamint felnőtt- és gyermek programokat szerveztek a dolgozók, szintén siketeknek. Az intézményben működik egy szerkesztőség és kiadó (*Tennessee Directory of Services for People who are Deaf or Hard of*

Hearing című folyóirat szerkesztésére, kiadására, terjesztésére, gondozására) is, valamint kiállítások és demonstrációk szervezésével és egy videómegosztó szolgáltató központ (Video Relay Service) működtetésével úttörő szerepet vállalnak a siket közösségek integrálása érdekében.

A könyvtárban található kölcsönözhető könyveket, médiaanyagokat, kommunikációt segítő kiadványokat és eszközöket felölelő gyűjtemény 12.750 tétellel az Egyesült Államok legnagyobb nyilvános jelnyelvi könyvtára. A könyvtár célközönségét a siket és hallássérült személyek alkotják, akik számára gyűjtik az oktató jellegű és szórakoztató irodalmat jelnyelven. A siketvak olvasókat is igyekeznek kiszolgálni, speciális, dombornyomott könyvekkel. A siketekkel való kommunikációt oktató, jelnyelvel kapcsolatos tankönyvek gyűjteménye több mint 13.000 tételt tesz ki. A gyűjteményben nagy számban találunk olyan könyveket, amelyek a halló családtagokat segítik a siket gyerekekkel való kommunikációban. A gyűjteményben online lehet keresni, információt találva a könyvek kölcsönzéséről, lejárataról. A könnyebb keresés érdekében súgók, könyvtárhasználati segédletek kalauzolják a siket olvasókat. Lehetőség van online kapcsolatba lépni a könyvtárosokkal, akik élő videó közvetítéssel jelnyelven tudnak segítséget nyújtani a keresésben. Több mint 70 kötetből álló bibliográfiát találunk jelnyelv és siket kultúra témákban.⁸ A könyvtárból minden dokumentumot három hétre lehet kölcsönözni.

A közkönyvtárak is igyekeznek a siketek számára különböző szolgáltatásokat szervezni, ilyen például a Columbia Public Library szolgáltatása, a **Library Services to the Deaf Community (LSDC)**⁹. A program segédeszközöket és új technikai vívmányokat biztosít a siket emberek kommunikációjához, az Adaptive Technology Program Video Relay Service segítségével, amely kifejezetten ebből a célból kiépített szolgáltatás. Gyűjti és szolgáltatja a siketek történelmére és kultúrájára vonatkozó irodalmat, előjegyeznek siketeknek szóló havilapokat (*Canine Listener, Deaf-Blind Perspectives, Gallaudet Today*), évenként konferenciákat, összejöveteleket szerveznek, bekapcsolódnak a téma tudományos kutatásába és támogatják a jelnyelv helyzetének fejlődését. Több mint húsz önkéntes vállalja azt, hogy a szomszédos könyvtárakkal együttműködve gyakoroltatják és tanítják a jelnyelvet az érdeklődő olvasóknak, könyvtárosoknak, civileknek.

LSDC által lehetővé vált, hogy olyan siket felnőttek is részesülhessenek a kulturális programokból, akiknek fejleszteniük kell az olvasási és íráskészségeiket. Lehetőséget teremtenek arra, hogy a megfelelő ügynökségekhez vagy önkéntes tanárokhoz kerüljenek, és ott tanítsák őket. Azoknak a siketeknek, akik nem tudnak otthonról kimozdulni, interneten keresztül nyújtanak segítséget, hiszen megtanítják a siketeket az internet használatára.

San Franciscóban a városi könyvtár is hasonló szolgáltatásokat vezetett be olvasóinak. Az intézményben működik egy jelnyelvi részleg, ahol minden könyvtáros ismeri az amerikai jelnyelvet. Rendelkezésre állnak könyvek, újságok, DVD-k jelnyelven, valamint a siket kultúrával kapcsolatos könyvek, oktatási segédletek. Kapcsolatban állnak egyetemek jelnyelvi tanszékeivel, így megfelelő oktatók felkérésével biztosítják a hallók számára is a jelnyelvtanulást. Programokkal, kiállításokkal és családi rendezvényekkel igyekeznek kielégíteni a siket olvasóik igényeit.

A hazai könyvtárak felkészültsége a jelnyelv tekintetében

A könyvtárosok elé is új kihívásokat állít ez a fajta kommunikáció. 2015-ben a könyvtáraknak számolniuk kell azzal, hogy ki kell dolgozniuk egy szolgáltatásrendszert a siketek számára, a munkatársaikat pedig ebben a témában megfelelő képzésben kell részesíteniük. Tehát a könyvtárakat fel kell készíteni a jelnyelvi törvény miatt felerősödő új elvárásokra. Ez azt jelenti, hogy olyan **elektronikus és digitális dokumentumokat kell szolgáltatniuk, amelyek jelnyelven, vagy feliratozva információt közvetítenek a siketeknek.** A **Hallatlanhoz** (www.hallatlan.hu) hasonlóan rövid jelnyelvű videók által először az irodalmi művek rövid összefoglalóját, majd pedig teljes irodalmi vagy tudományos, ismeretterjesztő műveket lehetne közvetíteni az interneten, amit a könyvtár weboldaláról lehet elérni.

A jelnyelvi törvény megszületése óta egyre több intézmény alakítja át és szélesíti szolgáltatásait annak érdekében, hogy siket emberek is használhassák azokat. A törvény előírja, hogy a siketeket jogi értelemben ezentúl nem fogyatékkal élő személyekként kezelik, hanem **nyelvi kisebbségként.** Ennek értelmében ugyanazon jogok illetik meg őket, mint más magyarországi nyelvi kisebbséget. **Az Európai Unió irányelvei alapján a közigazgatásban, bankokban, egyéb hatóságnál fel kell készülni a siket emberek fogadására, a velük való kommunikáció biztosítására, számukra érthető kommunikációt nyújtva.** A jelnyelvi törvény értelmében jelnyelvi tolmács-szolgáltatásnak kell működni 2011. január 1-től törvényi rendelkezés szerint: a közszolgáltatási tevékenység során ingyenes jelnyelvi tolmácsolást vehetnek igénybe a jogosultak. A jelnyelv oktatásának és elfogadásának elterjedésével a siketek elvárása is megnő a releváns információhoz való jutás esélyének növelésére.

A könyvtáraknak – különösen a felsőoktatási könyvtáraknak – egy új, eddig talán szokatlan olvasói réteget is ki kell szolgálniuk. **Az új cél: a hallássérültek e-befogadási esélyeinek növelése.** A siketek és nagyothallók számára barátságossá, otthonossá és a fogyatékkal élőknek is érdekessé kell tenni a könyvtári környezetet. Hazánkban több könyvtáros vállalkozott arra, hogy alapfokú jelnyelvi tanfolyamon vesz részt, amelyen megtanulnak alapvető kommunikációs jeleket, a bemutatkozást és könyvtári fogalmakat jelnyelven közölni. Ilyen tanfolyam indult például 2007-ben Heves megyében, valamint 2006-ban Jász-Nagykun-Szolnok megyében a helyi könyvtárosok bevonásával. A tapasztalataikból kiderül, hogy különleges élményt jelentett számukra az első jel megtanulása, a „mutogatás” elsajátítása. A tanfolyamok célja nem jeltolmácsok képzése volt, hanem a közgyűjteményi dolgozók képzése, annak érdekében, hogy képesek legyenek egy siket emberrel kommunikálni, segítséget nyújtani neki¹⁰. A jelnyelvi tanfolyamoknak köszönhetően a könyvtárosok megtapasztalták, hogy *„az újfajta beszéd azt is jelenti, hogy egy kissé más módon kell megpróbálni gondolkodni. Gondolkodni azok fejével, akik a világot csak látják, de nem hallják. Akik számára a mozdulat, a gesztus, a szemek és arcizmok játéka hordozza a fő mondanivalót. Aki jelnyelven beszél, nem teheti meg, hogy ne figyeljen őszintén a másikra, hogy ne próbáljon azonosulni vele.”¹¹*

Az felsőoktatási könyvtárakra jelentősebb szerep hárul, mert várhatóan – követve a budapesti mintát – reményeink szerint a jövőben Szegeden is jelnyelv szak indulhat a Bölcsészettudományi Karon. Az ELTE Szenátusa 2009. szeptember 28-i ülésén a magyar alapképzési szakon belül magyar jelnyelv szakirány létesítéséről határozott. Magyarországon addig egyetlen főiskolán vagy egyetemen sem volt jelnyelv szak.

Új célközönség jön létre a könyvtárakban is: elsődleges célcsoport az egyetemi könyvtárak számára a fiatalok siketek (esetleg egyetemisták; akiknek már nem idegen a tudományos környezet, de még mindig hátrányos helyzetben vannak a halló társaikkal szemben, az információhoz való hozzáférés nyelvi és befogadói tekintetében). Másodlagos célcsoport: felnőtt, középkorú vagy idősebb siketek (saját tapasztalataim alapján a 40-70 éves siket személyek idejük nagy részét egymás társaságában, a számukra szervezett Siketek Szövetségében töltik). A cél az lehetne, hogy a Szövetségben töltött idejüknek egy részét a könyvtárban töltsék, és pedig művelődéssel. Viszont ehhez elengedhetetlen, hogy a számukra egyetlen érthető nyelven, módon: jelnyelven szóljon hozzájuk a könyv, dokumentum, vagy éppen zene.

Könyvtári szolgáltatások magyar jelnyelven

A Könyvtári Intézet előkészületeket tett arra vonatkozóan, hogy eleget tudjanak tenni a törvényi kötelezettségnek, vagyis a siket olvasók információval való ellátását. Ennek érdekében felmérte a magyarországi könyvtárak helyzetét, a könyvtárosok szakmai kvalifikációit, hogy tolmácsokat tudjanak rendelkezésre bocsátani. A felmérésből kiderül, hogy arányaiban sok könyvtáros rendelkezik valamennyi jelnyelvi ismerettel. Az átláthatóság érdekében a Könyvtári Intézet közzétett egy listát, amelyen a könyvtárak adatai és szolgáltatásai szerepelnek a fogyatékosokkal élők szempontjából. Ezen a listán megtalálhatók a nagyobb könyvtárak adatai, például a feliratos videofilmek és DVD-k, a könyvállványok közötti megfelelő közlekedőtér, korlátok, küszöbnélküliség, látássérülteket segítő eszközök és szolgáltatások, lift, mozgássérülteket segítő eszközök és szolgáltatások, nagyítólcse, öregbetűs könyvek, rámpa, számítógépes karakterfelismerő és természetesen programok, jelnyelvi DVD-k, jelnyelvi videó filmek és természetesen jelnyelvi tolmácsok tekintetében. A lista szerint **49 olyan könyvtár van Magyarországon, amelyben működik jelnyelvi tolmács szolgálat** vagy egyéb módon szolgáltatnak információkat jelnyelven (videó filmek, digitális jeltár, jelnyelvi dokumentumok)¹².

Indukciós hurok

A hallássérültek számára létrehoztak egy olyan szolgáltatást, amely költséghatékony, így még a kisebb könyvtárak is be tudják építeni a szolgáltatásaik közé a fogyatékosokkal élők számára. Az indukciós hurok azoknak a személyeknek jelent nagy segítséget, akik hallókészülékkel rendelkeznek, és valamilyen mértékben hallják a felerősített hangokat. *„Az indukciós hurokokat azokkal a céllal fejlesztették ki, hogy a nagyothalló vagy hallássérült emberek számára hangokat tegyenek hallhatóbbá. Mára az indukciós hurok segítségével lehetséges akár színházi és hangversenytermi nézőtereket élményszíntű, kiváló hangminőségben lefedni.”*¹³ Egyre több könyvtár kialakította az indukciós teret olvasótermeiben. A Könyvtári Intézet információt szolgáltat azokról a hazai könyvtárakról, amelyekben működik az indukciós hurok, például: Zalaegerszegen a városi és megyei könyvtár; Tiszaszőlősen a községi könyvtár; Sopronban és Sárospatakon a városi könyvtár, stb.¹⁴ A siket olvasóknak sajnos, ez a szolgáltatás nem elégséges.

Könyvtári szolgáltatások ismertetése jelnyelvi tolmáccsal

Több könyvtár él azzal a lehetőséggel, hogy bemutató videóban részletezik a könyvtár szolgáltatásait, beszélnek a könyvtár történetéről, a célkitűzésekről és a nagyobb feladatokról. Néhány intézményben lehetővé teszik, hogy nemcsak felirattal, hanem jelnyelvi tolmácsolással legyen kísérve a videó. Ilyenkor a képernyő bal felső sarkában megjelenik a tolmács, aki a hangzó beszédet fordítja magyar jelnyelvre. A szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár egy pályázattal kapcsolatban készítetett a könyvtári szolgáltatások bemutatásáról szóló videót, amelyen Vörös Krisztina jelnyelvi tolmács lefordítja a hangzó beszédet. A videó ezen a címen érhető el: <http://www.sk-szeged.hu/szolgaltatasaink-ismertetese-jelnyelvi-tolmaccsal>

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által készített – teljes egészében jelnyelvi – videó a könyvtár használatáról, a beiratkozás menetéről, az olvasótermek bemutatásáról és a kölcsönzés mikéntjéről szól. A könyvtár egy fiatal tolmácsot kért fel a jelelésre. A videó itt található: http://www.fsze.hu/szolgaltatasok/?article_hid=11365

A Csongrád megyei Algyői Könyvtár is megalkotott egy bemutató videókat magyar jelnyelven, amely jelnyelv szegedi nyelvjárásában magyarázza a helyi siketeknek a könyvtár használatát és az ott működő szolgáltatásokat. A könyvtárról szóló jelnyelvi videó a következő weboldalon érhető el: <http://algyokultura.hu/index.php/konyvtar/szolgaltatasok>

A könyvtáraktól jogosan elvárható, hogy az eddig méltatlanul mellőzött olvasóközöniséget, a siketeket számukra érthető nyelven ellássák dokumentumokkal. Szerencsére hazánkban egyre több könyvtáros vállalja a jelnyelv alapszintű elsajátítását, ami nélkülözhetetlen a siket olvasókkal való kommunikációhoz. Ezen túlmenően számos könyvtár szolgáltató információkat a siketeknek az intézmények weboldalán jelnyelvi bemutató videók formájában, valamint jelnyelvi dokumentumokat szolgáltató. Az informatika fejlődésével olyan utak nyílnak meg a könyvtárak előtt, amelyekkel teljes mértékben felkészültek lehetnek a hallássérült, siket vagy látássérült olvasók ellátására, például a fordítógépek és intelligens tolmácsprogramok és jelkönyvtári applikációk segítségével.

Az Algyői Könyvtár jelnyelvi szolgáltatásai

Az Algyői Könyvtár csapata már régóta célul tűzte ki, hogy a siket, nagyothalló és vak olvasóközöniséget megszólítva próbál olyan szolgáltatásokat bevezetni, amelyek a hátrányos helyzetű olvasók könyvtárhasználati igényeit megkönnyíti. Ezt a célt szem előtt tartva a gyengénlátók és látássérült olvasók kiszolgálása céljából bevezettük a prizma olvasókészülék használatát, amely számítógéphez csatlakoztatva felnagyítja a könyv adott oldalának tartalmát.

A könyvtárban jelnyelvi szótárak, segédanyagok és jelnyelvi DVD-k segítik a hallássérültek életét. Ingyenesen biztosítja a jelnyelvi tolmács szolgáltatásait, mivel könyvtárosként és jelnyelvi tolmácsként abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy kommunikálni tudok siket olvasóinkkal. A Magyarországon megjelent témához illeszkedő nyelvészeti szakirodalmat is gyűjti és szolgáltatja könyvtárunk, valamint kérésre témafigyelést végez az adott szakterületen, nem csak magyarul.

A siket olvasók integrálása céljából a könyvtár magyar jelnyelvi videóban mutatja be a szolgáltatásait. A videó tartalmának és technikai kivitelezésének megtervezése és a fel-

vétel megszervezése az én feladatomból volt, amit a következőkben szeretnék részletesen kifejteni.

A jelnyelvi videó megvalósításának gondolata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jelnyelvi bemutatójának megtekintése után fogalmazódott meg bennünk, könyvtárosokban. A cél az volt, hogy magyar jelnyelven bemutassuk könyvtárunk használatát, a beiratkozást, a kölcsönzés menetét, a kölcsönözhető dokumentumok körét és a könyvtár egyéb szolgáltatásait. Magyarországon hét nyelvjárási létezik, amelybe beletartozik a szegedi jelnyelv is, ezért az volt a cél, hogy a magyar jelnyelv szegedi nyelvjárást használjuk a videóban, hogy a környékbeli siketek teljes mértékben megértsék a mondanivalónkat. A videónak az volt a célja, hogy azok a siketek is megismerjék a könyvtári szolgáltatásokat, akik csak a szegedi nyelvjárást ismerik jobban, a budapestit viszont csak nehézkesen értik. A videón, a tolmács által használt jelnyelvben a daktíl ábécét is használja a tolmács nevek és címek betűzésekor, ami a siket fiatalok körében népszerű, használatos és érthető. (Ez figyelhető meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jelnyelvi bemutató videójában is.) A videó tartalmának megtervezésekor szó volt a hanggal való narrációról is, ami a halló olvasók tájékoztatására szolgál. Az ötletet azonban hamar elvetettük, hiszen a videót csak siketeknek szántuk. Hallók számára az effajta információ egyrészt írásban elérhető a weben, valamint a videóban közzétett jelnyelvi tartalom a halló olvasók számára egyértelmű vagy köztudott. Másrészt a jelnyelvi tartalom sokszor vagy hosszabb vagy rövidebb, mint a hangzó beszéd, így célszerű volt most csak a siket olvasóközönséget megcélozni.

A célcsoport kiválasztása után a videó jelnyelvi tartalmát kellett megalkotni, először magyar nyelven. A szöveg megalkotásánál fontos szerepet játszott, hogy könnyen érthetően és egyszerűen legyen megfogalmazva a mondanivaló, valamint tömör mondatokat használjak. A szövegben alapvető információk hangzanak el, mint például, hol van Algyó, mióta létezik, hogyan lehet beiratkozni a könyvtárba, meddig lehet kölcsönözni, milyen szolgáltatásokat lehet igénybe venni. A főbb témák a menüpontoknak felelnek meg, mint például: *Bemutatókozás, Beiratkozás, Kölcsönzés, Szolgáltatások* stb. A megalkotott szöveg után az volt a feladatomból, hogy olyan tolmácsot keressék, aki ismeri mind a szegedi, mind a budapesti dialektust, valamint aki ismeri a siket szegedi fiatalok által használt daktíl ábécét, mivel ezáltal több korosztályt lehet megszólítani. A videóban szereplő tolmács Balogh Roland lett.

Ezek után a tolmács lefordította a szöveget, majd alakított, változtatott rajta, annak megfelelően, hogy magyar jelnyelven pontos értelme legyen. A terjengős mondatokat és a lényegtelen információkat kihagyta belőle. A szöveg jelnyelvre való konvertálása után olyan szöveg született, amely halló olvasóink számára értelmetlen vagy félreérthető, mivel az a jelnyelvi jelek jelentésének egymásutánjából áll. Ezért eltekintettem attól, hogy a videó alatt hangos narráció segítse a halló olvasókat; a videóhoz nem tartozik hangfájl. Felvételekor egy sűgő csak a jelnyelvre fordított szavakat sorolja a tolmácsnak, a magyar mondat szerkezetet nélkülözve. A szöveg jelnyelvre fordítása és a felvétel munkamenetének meghatározása után egy operatőrt kerestem. Egy szegedi forgatócsoport vállalta a feladatot, annak ellenére, hogy elmondásuk szerint még sohasem volt dolguk semmilyen formában jelnyelvel, így a stáb is új helyzettel nézett szembe.

A felvétel az Algyói Könyvtár felnőtt olvasótermében zajlott, előzetesen beállítva a háttér és annak megvilágítását reflektorokkal. A tolmács és a kamera távolságának meghatározásakor fontos szempont volt, hogy milyen térbeli tartományt jár be a tolmács keze

a jeleléskor. Így a kamera csak annyira közelíthetett a tolmácsra, hogy a fejmagasságától felfelé számított 10 centimétertől a tolmács derekáig minden látszódjon a képernyőn. A fénybeállításokon kívül fontos tényező a tolmács ruházata is, mivel a világos színű ruha tompít a kezek kontrasztján, így a tolmácsok legtöbbször sötét színű ruhát viselnek. A forgatás a továbbiakban egy sugó segítségével folytatódott, aki felolvasta a jelyelvre fordított szöveget a megfelelő ütemben, hogy azt kényelmes tempóban lehessen jelelni. A videóban feliratozva vannak a fontosabb információk, mint például az elérhetőségek, e-mail cím, weboldal, telefonszámok. A videó egy rövid bemutatkozás után a könyvtár olvasótereiről és épületéről készült képek montázsával kezdődik. A könyvtárról szóló jelyelvi videó a következő weboldalon elérhető: <http://algyokultura.hu/index.php/konyvtar/szolgaltatasok>

A bemutató videón kívül fontos kapcsolattartási módszer a csevegőfelületek és közösségi oldalak használata. Így a hallássérült vagy siket olvasóközönség kapcsolatba tud lépni okostelefonon vagy táblagépen keresztül a könyvtárossal, esetleg előjegyezheti vagy megrendelheti a keresett dokumentumot. Erre szolgál az Algyői Könyvtár Facebook oldala, a Twitter, Instagram és Viber alkalmazása. Természetesen ezeken keresztül nemcsak a speciális helyzetű olvasóink igényei érkeznek be hozzánk, hanem a halló lakosoké is, hiszen ők is előszeretettel rendelnek könyvet és jegyeznek elő okoskészülékeken keresztül, online katalógusunkat használva.

Célunk olyan online digitális jelyelvi könyvtár építése, amellyel kiegészíthetjük az országos és megyei jelyelvi gyűjteményeket és gazdagíthatjuk a helyi digitális könyvtárunkat is, amelyet egy önálló android alkalmazásba ágyaznánk, ahonnan letölthetők, kezelhetők és online nézhetőek a feltöltött jelyelvi videók – legyenek azok ismeretterjesztő és közérdekű információk vagy irodalmi jelyelvi adaptációk.

2015-ben immár második alkalommal rendezzük meg az Algyői Versünnepet, ahol a sok magyarul elhangzó vers után egy József Attila versadaptációt jelelünk el a résztvevőkkel közösen. Így a jelyelv és a siket társadalmi konvenciók az algyői gyerekeknek már nem jelentenek idegen, ismeretlen közeget. Az Algyői Könyvtár számára készített jelyelvi bemutató sok algyői, szegedi és környékbeli siket olvasónk helyzetét, információhoz jutását könnyítette már meg.

JEGYZETEK

- 1 A KSH 2001-es népszámlálási adatai alapján önkéntes módszerrel mindössze 8886 fő vallotta magát siketnek.
- 2 <http://www.c3.hu/~sinoszib/kik.htm> (2015.04.04.)
- 3 Bartha Csilla – Hattyár Helga: Szegregáció, diszkrimináció vagy társadalmi integráció? – A magyarországi siketek nyelvi jogai. In: Magyarok és nyelvtörvények. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002. 73–123. p.
- 4 <http://signlibrary.equalizent.com/hu> (2015.04.04.)
- 5 Deaf Resource Library (<http://www.deafibrary.org/>) (2015.04.04.)
- 6 Módszere és munkássága a következő weboldalon található: <http://www.disabilitystudies.jp/nakamura/> (2015.04.04.)
- 7 Library Services for the Deaf & Hard of Hearing (<http://www.tndeaibrary.nashville.gov/>) (2015.04.04.)

- 8 Institute of German Sign Language and Communication of the Deaf University of Hamburg kezdeményezéséből felépült a Jelnyelv Nemzetközi Bibliográfiája, amely elérhető a következő webcímen: <http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/bibweb/> (2015.04.04.)
- 9 Columbia Public Library (<http://www.dclibrary.org/node/2407>) szolgáltatása. (2015.04.04.)
- 10 Bubonyicz Andrea: Jelnyelv tanfolyam a Verseggy Könyvtárban (http://hirlaptar.vfmk.hu/kaptar/2006/2006_03_103.pdf) (2015.04.04.)
- 11 Ligeti Gabriella: Jelnyelv tanfolyam; = Kapcsolat. A Heves megyei könyvtárosok lapja. (<http://www.brody.iif.hu/megye/Kapcs071.pdf>) (2015.04.04.)
- 12 <http://ki.oszk.hu/category/fogyat-koss-ggal-l-knek/k-nyvt-rak-fogyat-koss-ggal-l-knek/jelnyelv-ismerettel-rendelkez-ko> (2015.04.04.)
- 13 <http://hu.general-seven.com/> (2015.04.04.)
- 14 <http://ki.oszk.hu/category/fogyat-koss-ggal-l-knek/k-nyvt-rak-fogyat-koss-ggal-l-knek/indukci-s-hurokkal-felszerelt-t-> (2015.04.04.)

Szabó Noémi

ARANY JÁNOS-ÉREM

Arany János-éremmel a Magyar Tudományos Akadémia azokat a külföldi magyar tudósokat, kutatókat tünteti ki, akik nemcsak tudományos teljesítményükkel alkotnak maradandót, hanem érdemeket szereznek a külföldi magyar tudományosság ügyének előre vitelében és általában a magyar közösség tekintélyének növelésében. Idén

SIMON GÁBOR,

az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) elnöke kapta az elismerést egyháztörténeti, nyomda- és könyvtártörténeti munkásságáért, illetve az EME élén végzett tudományos szervezési tevékenységéért.

A kitüntetettnek szívből gratulálunk!

ÖTEZER KÖTET A KÁRPÁTALJAI MAGYAROKNAK

Több mint ötezer magyar nyelvű könyvet kaptak kárpátaljai magyar szervezetek az Emberi Erőforrások Minisztériuma Kultúráért Felelős Államtitkársága közreműködésével. A pécsi Minerva Könyvtár költözése következtében felszabadult könyvállomány az államtitkárság segítségével jutott el a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség nagyszülősi járási szervezeteihez, amelyek saját intézményeikben helyezik el a bárki számára hozzáférhető könyvadományt.

Helyismereti munka a hódmezővásárhelyi Németh László Könyvtárban

A mai „kattintott egér korszakban”, az elektronikus fájlok idején talán üdítő is lehet, némi megilletődésre készthet az írógéppel méternyi cédulaoszlopokat gyártó, kézműves, intellektuális könyvtári világ itt következő képe.

A múlt

Az 1880-ban, Ábrai Károly (1830–1912) író, akkori polgármester által alapított, 1907-ben megnyitott [!] hódmezővásárhelyi közkönyvtárban már az első kezelőknek – Székely János városi hivatalnoknak (1882–1945), majd Bodrogi János (1891–1967) kőművesnek, a helyi Munkásotthon korábbi könyvtárosának – különös gondja volt a városi szerzők műveire, a városról szóló könyvekre.

Bodrogi Jánost érte az a tisztesség, hogy az általa kezelt egyszemélyes gyűjteményt 1952. december 21-én, Sztálin születésnapján megyei könyvtárrá nevezték ki.

Az intézmény 1973-ig maradt ebben a státuszban (természetesen nagyobb létszámmal), így az 1964-ben, jogszabályban is előírt munka megyei helyismereti gyűjteményt hozott létre. A városi gyűjtemény kialakítása emiatt csak 1973-ban, a megyei hatáskör Szegedre kerülésével kezdődhetett el.

Gyűjtőkörünkbe területileg a város történelmi – 1950 előtti – határa, valamint Mártély, Mindszent, Székkutas tartozik. Időhatár elvileg nincs, gyakorlatilag a nyomtatás helyi kezdete, 1868 a kezdő dátum. Ami a dokumentumfajtákat illeti, gyűjteményünkbe egyaránt bekerülhet logikai, auditív és vizuális információhordozó, ha a városra vonatkozó jellemző vagy fontos adatot tartalmaz, ha helyi nyomda terméke, ha vásárhelyi személy a szerzője, vagy róla szól. Az irodalom, a tudomány, a művészet, a gazdaság régi és mai, ismert és jelentős alkotó személyei közül nemcsak a helyi születésűeket számítjuk vásárhelyi szerzőnek, személynek, hanem azokat is, akiket működésük bizonyos szakasza, életük valamely jelentős eseménye, időszaka kapcsol a városhoz (például József Attila, Kohán György, Németh László.)

A gyűjteménnyel kapcsolatos tudatos, tervszerű gyűjtést, föltárást Kárász József író, könyvtáros (1914–1996) kezdte el. Ő már 1969/70-ben közreadta a gazdag helyi sajtó 1918/19-es, és az 1944/45-ös történeti és sajtótörténeti tanulmányokkal dúsitott repertóriumát. 1974-re pedig elkészítette a (Szeged nélküli) megye 327 tételből álló sajtóbibliográfiáját. Első két kitűnő cikkbibliográfiája után folytatta a repertorizálást, és 1978-1986

között a helyi sajtó további, majd' húszévi anyagát (1949-1965) tette hozzáférhetővé. Bámultam, milyen alázattal lapozta, cédulázta a hatalmas, bekötött évfolyamokat évenként. Bár 1975-ben hivatalosan nyugdíjas állományba került, nem hagyta el az intézményt. Bevárta utódát, engem, akit 1975. október 1-től helytörténész, feldolgozó munkatársként alkalmaztak a könyvtárban.

Kárász József egyenrangúként fogadott, úgy éreztem, nemcsak munkatársa, hanem a barátja is lehettem. Megismertette velem értékes, régi hírlaptárunkat, a föltárás rendkívüli jelentőségét, közös munkánk legfontosabb teendőit, és általában mindenben segítségemre volt.

Bár történelem szakos voltam, helyismerettel, helytörténettel addig alig foglalkoztam. Új pozícióm megismerésében Józsi bácsin kívül, alkalmanként a szegedi Somogyi-könyvtár is segítségemre volt. Munkaköröm határainak kitapogításában, a mindennapi munka kivételében jobbra mégis csak önmagamra hagyatkozhattam. Megkönnyítette (vagy nehezítette?) a dolgom az a körülmény, hogy 1973-ban Vásárhelynek vissza kellett találnia az 1952-ben elhagyott városi könyvtári gyakorlathoz. A helyismeret „tisztza lappal indult”, a városi gyűjteményt nekem kellett kialakítani.

Kevéske előképzettségemhez további ismeretekre volt szükség, ezt 1977 és 1980 között az ELTE könyvtár tanszékén, majd 1980-ban a KMK féléves helyismereti tanfolyamán szereztem meg. Az addig hályogkovács módra végzett tevékenységem elméleti alapozás, gyakorlati tapasztalat által segítve tudatosabbá vált. Adódtak a feladatok, a kihívások, dolgoztam -- próbáltam a gyűjtemény autonómiáját megteremtve -- könyvmúzeum helyett a város kultúrájának minél fontosabb, nyitott, élő, hatékony tényezőjévé tenni.

Amit Józsi bácsitól kaptam, igyekeztem gyarapítani, hogy én is tovább adhassam majd utódomnak.

Belépésem után, már az első napokban hozzáláttam a folyamatos lapfigyeléshez, a cikk-katalógus építéséhez, Józsi bácsi segítségével. Később, egy ideig a helyi sajtóban is közreadtam hetenként a *Vásárhely a hazai lapokban* című szemlét, ugyanitt *Krónikás* címmel, szintén hetenként helyismereti rovatnak is helyet adtak. A Somogyi-könyvtár megyei helyismereti gyűjteményéből átadta a vásárhelyi, vagy annak számító prominens személyek adatait, erre alapozva életrajzi adattár építését kezdtem meg. A folyamatosan gyarapodó anyagból idővel két kiadvány is született, 1993-ban és 2002-ben. A 2002-es kiadású *Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon* 296 személy biográfiáját tartalmazza. Ezen felül további hatvannégy, a könyvtár műhelyében készült életrajzunk szerepel egy 2000-es megjelenésű, nem általunk szerkesztett kötetben (*Hódmezővásárhely jeles tudósai*).

A lapföltárást kurrens városbibliográfiákkal próbáltam folytatni. 1981-től 1998-ig évente összeszedtem a város adott esztendei, új könyveket, cikkeket tartalmazó, nyomtatott és kéziratos, eseménynaptárral kiegészített irodalmát. Ezeket fénymásolatban terjesztettem. Személyi bibliográfiákat is állítottam össze. Különböző alkalmakra, évfordulókra számos, jeles személyünkről készült ilyen mű (Németh Lászlóról több is, Móricz Zsigmond helyi kapcsolatairól, Tornyai Jánosról, Kiss Lajosról, Török Károlyról, Péczely Attiláról és másokról). Németh László irodalmát 1987-től – kérésükre -- évente elküldtem a Németh László Társaságnak. Az íróval kapcsolatban fontos még elmondani, hogy 1993-ban hozánk került állandó emlékkiállítás. A művelődési minisztérium és a könyvtáros egyesület új könyvtári szolgáltatások pályázata lehetőséget adott arra, hogy megírjam, hogyan adaptálta a könyvtár a kiállítást. Pályamunkánkkal az intézmény 30 ezer forintot nyert.

Mivel annak idején szakdolgozatom témája a város könyvkultúrája volt, az ennek részét képező könyvtártörténettel 1980 után tovább foglalkoztam. Több részpublikációt (*Könyvtáros, Magyar Könyvszemle*) követően 2006-ban jelent meg az intézmény ezredfordulóig való teljes története. Előzőleg más, kisebb, de rendkívül fontos gyűjteményekkel is módomban állt foglalkozni.

Espersit János (1879–1931) radikális köztársasági politikus, újságíró, ügyvéd, József Attila pártfogója, legendás könyvtárát Vásárhelyen alapította meg. Itt vált bibliofil gyűjtővé. Itt járt gimnáziumba, az akkori, Endre Béla és Tornyai körül kialakuló művész baráti kör tagja lett, és dolgozott itt újságíróként 1907-ig. Gyűjteményét, halála után a város önkormányzata vásárolta meg árverésen. Jó üzletnek látszott, 944 pengőért hozzájutottak majd kétezer kötethez kölcsönkönyvtárak számára.[] Az egykori legendás tékából viszontagságos évtizedek után, az ezredfordulón alig 600 kötetnyi, elfekvő maradékot vehettünk kézbe. (A gyűjtemény sorsát és a maradék pontos jegyzékét a *Makói Múzeum Füzetek* sorozat 93. számában, 2000-ben írtuk meg.)

Hasonló, keserves sors jutott Takács Ferenc (1893–1956) szociáldemokrata politikus majd háromezer kötetes könyvtárának. A vásárhelyi országgyűlési képviselő, később miniszter, József Attila itteni barátja, írók, művészek itteni támogatója eszmélő korától 1950-ig, elhurcolása pillanatáig gyarapította gyűjteményét. (Konceptiók per áldozataként öt évig ült ártatlanul börtönben, mivel pártja egyik vezetőjeként nem akart átlépni a kommunista pártba. Hazaárulás vádjával hurcolták el, könyveit, írásait négy, egymást követő éjszaka szállította el az ÁVH.) Gyűjteményének József Attila, Várnai Zseni, Sárközi György, Buday György és mások által dedikált, grangerizált darabokat tartalmazó maradványát (312 kötetet, 341 művet) özvegye 1983-ban ajándékozta könyvtárunknak, illetve a helyismereti gyűjteménynek. A Takács-könyvtárról szóló beszámolómat a *Magyar Könyvszemle* 1985. 1. száma közölte.

Az általános összegzés után szeretném kronológiai rendben is bemutatni a mindennapi aprómunkát és tevékenységünk néhány érdekesebb, jellemzőbb történetét.

1979.

Naprakészen végeztem a napi és havi sajtófigyelést, cédulázást. Beosztottam a cikk-katalógusba az elmúlt évi, általam írt és a Somogyi-könyvtártól kapott cédulákat. Az eddigi évektől eltérően nem gyűjtöttem az évi anyagot külön, hanem két-háromhavonta beosztottam a megfelelő témához. Így jelenleg naprakész, használható a cikk-katalógus. Az *Új Könyvek* jegyzékei, főlös példány- és antikvárjegyzékek alapján rendszeresen tájékoztam a gyűjtemény számára fontos művekről, ezeket megrendeltem, részt vettem a helyi antikvár-vásárokon. Sokszorosítottam ezenkívül egy dezideráta jegyzéket, amit elküldtem a nagyobb antikváriumokba, és kurrentálás céljából a *Könyvvilágnak*. Folyamatosan végeztem a hozzánk forduló olvasók tájékoztatását, a kutatók irányítását, a különböző intézmények kéréseinek teljesítését. A mintegy másfélszáz olvasó a legkülönbözőbb rétegekből került ki, sokféle a használt dokumentum is. Középiskolás, főiskolás diákok, egyetemisták, de tanárok, honismereti kutatók nyugdíjasok is használták a dokumentumokat. Leginkább huszadik századi anyagot, főleg sajtó- és cikcrepertóriumot, de sokan kértek szakirodalmi műveket. Ünnepi megemlékezés, kiállítás-rendezés, pályamunka, vetélkedő, újságcikk, filmforgatókönyv, üzemtörténet-írás volt a kutatók célja. A Fémipari Vállalat kollektívája

hónapok óta gyűjti például a jogelődjében több mint 75 éves gyár történetét, készül egy Takács Ferenc életét feldolgozó szakdolgozat, segítségünkkel gyűjtik Vörös István költő életművét. Kapcsolatba kerültem a *Magyar Irodalmi Folyóiratok* című sorozatot szerkesztő Lakatos Évával is, akinek adatokat adtam a vásárhelyi folyóiratokról. Céлом megközelítésének egyik legjobb eszközét éppen a sokszínű, személyes kapcsolatok fejlesztésében láttam.

Vállalt tanulmányi kötelezettségemként elkészítettem a *Puszták Népe* repertóriumát. Móricz Zsigmond centenáriuma 152 tételes bibliográfiát készítettem az író és a város kapcsolatának irodalmáról. Kidolgoztam az 1980-1984-es időszakra szóló helyi évfordulónaptárt, a készülő könyvtárismertető számára bemutattam a gyűjteményt, röviden összefoglaltam a könyvtár történetét. Mint a készülő vásárhelyi monográfia II. kötetének munkatársa, egy, kb. húsz oldal szemelvényt adtam vállalt témából (*Vásárhely az első világháborúban*).

1982.

Élő a kapcsolatunk Viczián János irodalomtörténésszel, aki a Gulyás Pál-hagyatékából sajtó alá rendezendő *Magyar írók élete és munkái* című E-F kötetéhez kért tőlünk hiányzó adatokat, de további gyűjtéséhez is igényelte vásárhelyi vagy ilyen kapcsolatú szerzők életrajzi adatait, így a *Puszták Népe* folyóirat helyi szerzőit is. Mintegy félszáz személyről adtam számára adatokat. Jó a kapcsolatunk például a volt jeles könyvtáros, Varga József leányával, a vásárhelyi egyháztörténet kutatójával, Gacsári Kiss Sándor csongrádi plébánnal. Válaszolt megkeresésünkre az USA-ban élő Tornyai-tanítvány, a vásárhelyi festő, Lindenfeild Emil, aki életrajzi anyagot küldött.

Az esztendő legnagyobb, legszebb munkája az intézmény megnyitása 75. évfordulója tiszteletére rendezett könyv- és könyvtártörténeti kiállítás volt. A május 19-én nyílt rendezvény konkrét előkészítéséhez január közepén kezdtem hozzá, éspedig az anyag gyűjtésével. A válogatás, a koncepció kialakítása, a forgatókönyv elkészítése és megvalósítása sok problémát, teendőt vetett föl. Jelentős fizikai munkával is járt, de -- annak ellenére, hogy a múzeum csak 18 napra tudta a helyet biztosítani – azt kell mondanom, megérte a fáradságot. Mivel ilyen bemutató – tudomásunk szerint – még nem volt a városban, kiállításunkat kb. ezren nézték meg, a vendégkönyvben számos elismerő bejegyzés örököltette meg a látogatók véleményét. Az eseményről tudósítottam a *Honismeretben* és a *Könyvtárosban*. A KMK szakkönyvtára fotóanyagot kért a rendezvényről.

1983.

Bár nem a helyismereti gyűjteménybe került, mégis megemlítendő az a rendkívül jelentős ajándék, amelyet egy helyi születésű, munkásmozgalmi személyiség özvegyétől, Takács Ferencnétől kapott a könyvtár. Erzsike néni az ősz folyamán Takács Ferenc könyvtárának számos ritka kiadványt, dedikált kötetet tartalmazó, 312 darabos maradványát intézményünknek ajándékozta. A gyarapodás tételei között említendő egy különlegesség is, a hődmezővásárhelyi szabadkőművesek névsora, (1907).

A legfontosabb feltáró munka 1983-ban a város 1981-es válogatott irodalmának közreadásra való előkészítése volt. A sorozatkezdő 699 tételes összeállítás a lapfigyelés

anyagán alapul, de felsorolja az 1981-ben megjelent helyi vonatkozású könyveket és az állományunkba került kéziratokat is.

Érdekes, örömteli esemény volt össze a magyar közművelődési könyvtárak egyfajta közösségének, az ún. „Százévesek Klubjának” megalakulása. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete könyvtártörténeti bizottságától, az intézményünk 1880-as alapítására vonatkozó, általam korábban beterveztetett dokumentumok alapján, a gyulai, szegedi és szombathelyi könyvtárral együtt mi is megkaptuk az évszázados fennállást elismerő díszoklevelet, a klubnak könyvtárunk is tagja lett.

1984.

Gyapodásunk idejéig fontos volt, hogy antikvár aukción sikerült megszerezni Németh László *Tanújának* hiánytalan számait. Egy olvasó ismeretlen Pákozdy-verset, egy másik Tornyai-levelet ajándékozott a gyűjteménynek.

Korábbi főtároló kiadványainkat érdeklődéssel fogadták, a Németh László- és Kiss Lajos-bibliográfiából a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat is rendelt, a Kárász-bibliográfiából a Petőfi Irodalmi Múzeum, az 1981-es városbibliográfiából pedig a Magyar Írók Szövetsége Könyvtára is kért példányt.

Kárász József 70. születésnapja alkalmából a *Könyvtáros* folyóirat kérésére portréinterjút készítettem az ünnepelttel.

Javaslatot tettem (nem először) a városi tanácsnak József Attila Villasori és Németh László Bercsényi utcai egykori lakása emléktáblával való megjelölésére. (József Attila emléktábláját 1997-ben avatták föl.)

1986.

Áttekintettem vásárhelyi szempontból a *Magyar Életrajzi Lexikon* három kötetét, összevettem 385 személyt nyilvántartó saját gyűjtésünkkel. Elkészült a Tornyai-évfordulóra a festő 301 tételes bibliográfiája is.

Adatot, anyagot szolgáltatam Hintsch György rendező *Égető Eszter* című, készülő tévéfilmjéhez. Az előkészületben lévő várostörténet számára befejeztem vállalt témám, a könyvkultúra helyi történetének (1848–1918) földolgozását. A 80 oldalas előtanulmányt ősszel lektorálásra adtam.

1987.

Állományunknak régi és új anyaggal való gyarapítása érdekében az *Új Könyvek* ajánló-jegyzékéből 31 számot, a különböző fölőspéldány-jegyzékekből, antikvárkatalógusokból 26-ot néztem át, de most is figyelemmel kísértem a *Honismeret* bibliográfiája hat számát, a bolti forgalomba nem kerülő könyvek jegyzékeit. Persze, a nem hivatásos kiadók termékeinek beszerzése az idén sem volt könnyebb, mint máskor. Megpróbáltam megoldani kiadványaink krónikus terjesztési gondjait, a 30 nagy könyvtár közül azonban, amelyeknek körlevélben fölajánlottam ezeket, mindössze 11 válaszolt.

A könyvtáros egyesület megyei szervezetének pályázati fölívásától inspirálva, megírtam könyvtárunk 1944-től 1952-ig való történetét. Mivel rajtam kívül más nem pályázott, első díjat nyertem.

Egy városi munkaközösség tagjaként részt vettem a helyi sajtónak a kezdetektől, 1869-től 1920-ig történő föltárásában. Régen esedékes, nagy munka volt.

Csomorkányi barangszó címmel, ötperces műsoridővel helyismereti rovatot kaptam a városi televízióban.

1988.

Összeállítottam a helyi emléktáblák jegyzékét. Javaslatot tettem újak állítására. Részt vettem a helyi művelődési központ *Juss* címmel indított, negyedéves folyóiratának előkészítésében, szerkesztésében. Az első két számba anyagot is adtam.

A Németh László Társaság kérésére megkezdtem az író irodalmának évenkénti összegyűjtését. Az 1987. évi 70 tételnyi összeállítást továbbítottam számukra.

1989.

Az 1974-es *Vásárhely jelesei* című, életrajzi kislexikon folytatásaként, javításaként, kiegészítéseként *Jeles vásárhelyiek* címmel 115 új életrajzot adtunk közre Kárász Józseffel, Herczeg Mihály nyugdíjas levéltár-igazgató, akkori segítőnkkel a megyei lap helyi mutációjában.

A készülő várostörténet részére, az előtanulmány után, elkészültem a helyi könyvkiadóra végleges, ötíves összegzésével.

1990.

Látogatottságunk – valószínűleg a rendszerváltozással járó társadalmi, gazdasági viszonyok közvetett hatásaként – csökkent. A gyűjteménybe 1988-ban még 193 személy látogatott 384 alkalommal. 1989-ben 96 személy keresett föl 259 alkalommal. 1990-ben 102-en voltak 242 esetben. Elkészítettem az 1991-1995-ös időszak helyi évfordulónaptárát. Összegyűjtöttem, közreadtam a legutóbbi öt év helyi szobrainak, emlékműveinek adatait.

Életrajzi adattáram segítségével végzem az új kézikönyvek helyi szempontú korrigálását. Tavaly a *Kortárs magyar írók kislexikona* és a magyar *Ki kicsoda*-t néztem át így, a javítás cédluját belehelyezve a kötetbe.

Az intézmény dolgozói részére szervezett – immár hetedik – kirándulásunkat Pécs és a Villányi hegység térségébe vezettem.

1991.

Vásárhelyi Tükör című hetilapunk március elsejétől napilappá alakult. Ugyanezen a napon indult az értékteremtő versenyzetetés szándékával – a város által vele szembe állított – ad hoc létrehozott *Vásárhelyi Promenáda*. Ez utóbbi ugyan érdektelenség miatt három hónap után megszűnt, de utána a megyei lapkiadó privatizálása körül kialakult öldöklő konkurenciarcban a megyei lap hasadt meg, osztódással létrehozva az egymást marcangoló „Kék” *Délvilágot*, meg a „Lila” *Reggeli Délvilágot*. A régi, egy szem megyei lap és a három-négy pesti lap helyett tehát az év nagy részében, a gyomként burjánzó országos lapok mellett, két helyi és két megyei napilapot kellett figyelnem, minden nap 15-20 újsá-

got. Mégpedig pontosan és időre, mivel a *Vásárhely és Vidéke* jóvoltából, március elejétől *Vásárhely a hazai lapokban* címmel, csütörtökönként, rendszeresen közreadhattam a város heti sajtórepertóriumát. A lapfigyelés kiterjedése mellett, váratlanul adódó munka volt a védett utcanevék névadói megismertetésében való részvétel. Az utcanevék egy részének megváltoztatásával ugyanis egyidejűleg 50 utcanevet védetté nyilvánított a város. A névadó személyek életrajzát is közre kellett adnunk a helyi lapban. Fontos, nagy munka volt a magyar nyelvű színházi sajtó Lakatos Éva által készített, 35 éves bibliográfiájának – az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet kérésére – elvégzett lektorálása. E mozgalmas esztendőben részt vettem még a helytörténeti kultúrát ápoló Szeremlei Társaság alapításában, valamint a könyvtári alapítvány létrehozásában.

1992.

Két pályamunkát küldtem a Lakitelek Alapítvány országos helytörténeti pályázatára: Az 1990-es városbibliográfiát, és egy életrajzgyűjteményt, amelynek összeállításában az intézmény szinte valamennyi munkatársa segítségemre volt. A kiadó város megbízásából, mintegy elő-korrektori munkaként elolvastam a várostörténet második kötetének 1300 oldalnyi kéziratát.

A több, korábbi beszámolómban hangoztatott véleményem, javaslatom alapján szeptemberétől felvették a könyvtár személyi állományába Borus Gábor kollégát, aki a hét két napján már a helyismereti munka gyakorlatával ismerkedik.

1993.

Borus Gábor már majdnem teljesen átvette a kurrens és retrospektív föltárás munkáját. Az esztendő vége felé hozzáfogott a gyűjteményünkbe került Espersit-téka kötetinek azonosítási munkájához. Folytattam a városbibliográfia sorozatot, a 496 tételt és eseménynaptárt tartalmazó összeállítást a szokásos rendben elkészíttem. Elkészítettem Török Károly 80 tételes, az *Írók Németh Lászlóról 1992-ben* 47 tételes és a *Vásárhelyi Őszi Tárlatok* 200 tételes irodalomjegyzékét.

Elvégeztem a várostörténet II. kötetének korrektúra-szerű második olvasását. A kötet, amelynek egyik szerzője is vagyok, novemberben megjelent. Ugyancsak megjelent az önkormányzat kiadásában az általam összeállított és részben írt, *Jeles vásárhelyiek* című életrajzgyűjtemény.

A kiadó-szerkesztő, Nikolin (Szabó) Éva kérésére utószóként írtam egy portrészertű részletes pályaképet Galyasi Miklósról, annak posztumusz verskötetébe. (*Akela búcsúdala*). Részt vettem a könyvtár bővítése során kialakított reprezentatív előterünkben elhelyezett állandó kamarakiállítás tervezésében és megvalósításában.

A hozzánk került állandó Németh László-emlékkiállításához a bemutatását elősegítő kalauzt, adatgyűjteményt készítettem, esetenként ott csoportokat vezettem. Közreadtam egy összeállítást *Németh László Vásárhely-földrajza* címmel, az általa ismert, említett vásárhelyi személyek, helyek felsorolásával.

November 8-án – Kárász József díszpolgárrá választásával egy időben – átadták számomra a Hódmezővásárhely Városáért (Pro Urbe) kitüntetését.

1996.

Borus Gábor föltárta a Bethlen Gábor gimnázium 1944 utáni évkönyveit, repertóriumra megjelent az iskola évkönyvében. Frontálisan átnézte a belsőraktári állományt az Espersit-könyvek azonosítása érdekében.

Én gyűjtöttem az anyagot a város néprajzi bibliográfiájához, ebben az évben mintegy ezer tétel gyűlt össze. Könyveket, sajtódokumentumokat, térképeket tartalmazó, előterünket teljesen kitöltő könyv- és könyvtártörténeti kiállítást rendeztem (*Húsz éve Németh László nevével*). A kiállítás május 31-étől augusztus 21-ig volt látható. Listát készítettem a *Jeles vásárhelyiek* új sorozatához a megírandó életrajzokból, szerzőket toboroztam, megállapodtam a *Hét Nap* hetilap szerkesztőségével a közlésről.

1997.

Elkészítettem a több mint ezer tételes néprajzi bibliográfia mutatóit. A *Vásárhelyi Almanach* című, készülő kézikönyvbe húsz oldal terjedelemben összefoglaltam a város történetét.

Régi javaslatom teljesült (először 1984-ben kértem), amikor a Költészet napján az Ady Endre utca 6. számú ház (Makai Ödön egykori lakása, Villator 14.) falán fölavatták a József Attila emléktábláját.

A következő esztendő már nyugdíjazásom éve volt.

1976-ban 1368 kötet könyvvel és 518 egységnyi újsággal kezdtem a munkát. Távozásom idején 5872 kötet könyvet és 747 kötet sajtóanyagot hagytam az utódomra.

A számítógépes kultúrát éppen az ezredfordulón honosították meg az intézményben. Utódom, Borus Gábor – mint a legtöbb fiatal – könnyen, gyorsan, szívesen ismerkedett az új technikával és a benne rejlő lehetőségekkel.

A jelen

A gyűjtemény állománya ma is hagyományos úton, az *Új Könyvek* ajánlójegyzék alapján és a helyi szerzőktől beszerzett munkákkal gyarapodik. A feltáró munkát az 1998-ban bevezetett Tinlib (ma Huntéka) elnevezésű számítógépes integrált rendszerben végzik. 1998-tól 2001-ig tartott a gyűjtemény teljes állományának gépre vitele. Ez a munka a hagyományos cédulakatalógus mintájára feltárta a tanulmánykötetek, iskolai évkönyvek helyi vonatkozású írásait, anyagát is. A dokumentumok feldolgozása a mai napig ebben a rendszerben történik.

A sajtófigyelés anyagát 2003 óta már nem bibliográfiákban, hanem számítógépen, mégpedig kétféle módon tárják föl. Egyszer a szövegszerkesztő programban, majd a 2005-ben beindított *Hódmezővásárhelyi cikkek-katalógus* elnevezésű adatbázisban rögzítik. Ebben nemcsak a kurrens cikkeket, hanem a retrospektív bibliográfiák kiegészített anyagát is földolgozzák. E bázis évente négy-ötezer tétellel nő. Így elmondhatjuk, hogy a vásárhelyi sajtó a kezdettől, 1869-től való retrospektív föltárása megvalósult.

Folyamatosan bővítik a jeles vásárhelyiek életrajzi adattárát. Ebben jelenleg 450 személy szerepel. Az életrajzokat a *Hódmezővásárhelyi digitális enciklopédia* elnevezésű online

adatbázisban teszik közzé. Ebben egyébként a város földrajzi neveit és ezek magyarázatát is megtalálja az érdeklődő.

Az olvasói szokások alapvető változása a helyismereti gyűjtemény használatát is érinti. A növekvő számú, digitálisan elérhető adatbázisok léte következtében szinte majdnem teljes egészében megszűnt a hagyományos értelemben vett kutatói, szakdolgozói személyes használat. Megnőtt viszont a személytelen, csak elektronikus levélben küldött kérdések, kérések száma, amelyekre szintén e-mailben válaszolnak, sőt gyakran dokumentum-másolatot is így szolgáltatnak.

A helyismereti dokumentumok teljes szövegű digitalizálása 2005-ben kezdődött meg. A legértékesebb állományrész, a régi hírlaptár anyagának egy része, de számos helyi kiadású könyv, iskolai évkönyv, polgármesteri jelentés olvasható már az elektronikus könyvtárban.

Ugyancsak elérhetővé tették elektronikus könyvtárban az 1970-1980-as évek könyvbe-mutatóiról, író-olvasó találkozóirol készült felvételeket is.

Kőszegfalvi Ferenc

KÖNYVTÁRI ÉRDEKELTSÉGNÖVELŐ TÁMOGATÁSRÓL DÖNTÖTT AZ EMMI

Háromszázmillió forint könyvtári érdekeltség-növelő támogatást nyújt az Emberi Erőforrások Minisztériuma Kultúráért Felelős Államtitkársága a települési könyvtárak gyűjteményeinek fejlesztésére. A forrásokat a helyi olvasási lehetőségek bővítésére, így a nyilvános könyvtárak gyűjteményeinek fejlesztésére, új könyvek és egyéb információhordozó dokumentumok beszerzésére, legfeljebb harminc százalékban pedig a nyilvános könyvtári szolgáltatások korszerűsítését szolgáló infokommunikációs és műszaki eszközök, berendezési tárgyak megújítására lehet fordítani. A támogatásból 2015. évben 565 önkormányzat részesülhet. A települések olyan arányban kaphatnak támogatást, amennyit tavaly könyvek és más dokumentumok beszerzésére fordítottak.

A támogatás felhasználásról a települési önkormányzatoknak 2015. december 31-ig kell elszámolniuk.

Húsz év – az őskortól a középkorig

Húszéves a MEK

A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) – mint műhely és mint szolgáltatás – 2014-ben ünnepelte létrejöttének huszadik évfordulóját. Ez éppen egybeesett az Elektronikus Periodika Archívum (EPA) működésének tizedik, valamint a MEK OSZK-ba kerülésének tizenötödik évfordulójával.

Húsz év nagyon hosszú idő a digitális világban. Igaz, ma már egész civilizációnk digitális. Ami nem az, arra digitalizálandó kulturális örökségként, illetve digitális eszközökkel tanulmányozandó, digitális dokumentumokban tárgyalandó jelenségként tekintünk. De csak ennek megállapításáig tartanak a győzelmi jelentések. A mindent eldöntő részletekben váratlan fejleményekkel, visszájára forduló trendekkel, teljesületlen jóslatokkal találkozunk. És ismétlődésekkel (természetesen új terminológiával), lemaradással, hiányosságokkal, kívánnivalókkal. Mit tegyünk hát?

Az eddigiek után nem csoda, ha múltunkat is másképp látjuk – ahogy korábbi jövőképeink is szükségképpen különböznek a mai valóságtól. A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, a MEK és a vele kapcsolatban álló, együttműködő, hasonló munkát végző partnerek két rendezvényen próbáltak válaszokat találni a fenti kérdésekre, valamint felidézni és újraértelmezni a múltat. A MEK – könyvtári gyakorlatával szoros összefüggésben – mindig igyekezett saját történetének dokumentumait is megőrizni, bemutatni. Ma is láthatjuk például a régi *mek.ujf.hu* felületet, akár működés közben. Drótos László és a tízéves EPA munkatársai, Ipacs Eszter és Uri-Kovács József a mostani évfordulóra külön összeállítást készítettek (<http://mek.oszk.hu/mek20-epa10/>), a november 14-i jubileumi rendezvényről Drótos László beszámolt az EKE Hírlevélben, ezért a továbbiakban a „hogyan tovább” kérdéseire összpontosítanék.

Digitális középkor?

2014. november 7-én, a Győri Könyvszalon programjának részeként került sor a *Digitális középkor – A digitálisan születő kultúra könyvtári megőrzéséről* című konferenciára. Maga a könyvszalon körülbelül a budapesti könyvfesztiválnak megfelelő rendezvény, aminek évről évre a Győri Nemzeti Színház ad otthont, és a helyiek büszkén emlegetik, hogy Győr az egyetlen fővároson kívüli helyszín, ahol az hosszabb távon fenn tudott maradni egy ilyen nagy szabású könyves rendezvény, mert immár 14. alkalommal került rá sor.

A digitális középkor kifejezést az utóbbi években egyre többször halljuk és olvassuk. A kifejezés – megkockáztatom – a 2001-es Lundi Alapelvekből¹ származik. A dokumentum szó szerint a digitális sötét korok (digital dark ages) elkövetkeztének megelőzéséért tesz javaslatokat, leginkább a digitalizálás kontextusában. Magyar változatában, és tőle alighanem függetlenül, a közbeszédben is digitális középkoron e megelőzni kívánt, műveltségét elvesztett, hanyatló kort értik. Itt azonban nem egészen erről van szó. A digitális középkor ugyanis itt van, mégpedig abban az értelemben, hogy digitális dokumentumaink több tekintetben is összevethetők a középkori kódexekkel. A középkori könyvkultúrára emlékeztet az, hogy még csak most formálódnak a digitális dokumentumok kezelésének és megőrzésének elvi és gyakorlati alapjai, mint annak idején a kódexekéi.

A konferencia célja néhány közgyűteményi területen a meglévő jó példákra felhívni a figyelmet, hazai és nemzetközi kitekintéssel egybekötvé. Két dolgot nem lehet eléggé hangsúlyozni. Témánk itt és most nem a nyomtatott vagy „analóg” kulturális örökség digitalizálása, ahogy a húszéves MEK sem digitalizáló műhely lényegét tekintve, hanem könyvtár. Ezen kívül nem a szolgáltatásról – vagy pláne a nyilvános, ingyenes hozzáférésről –, hanem a megőrzésről van szó. Ezek szorosan összefüggnek ugyan, mégis szükséges rávilágítani a hosszú távú (!) megőrzésre, mert másfajta kérdéseket vet fel, mint az előbbiek.

A konferencia programja

- 9.⁰⁰ *Köszöntőt mond Monok István, az MTA Könyvtára főigazgatója.*
- 9.¹⁰ *A web mulandósága, az archiválás fontossága, lehetőségei. Előadó: Kokas Károly, az SZTE Klebelsberg Könyvtár informatikai igazgatóhelyettese.*
- 9.⁴⁰ *A tudományos publikációk megőrzése repozitóriumokban. Előadó: Holl András, az MTA Könyvtára informatikai főigazgató-helyettese.*
- 10.¹⁰ *Az európai rendszerváltások dokumentumainak gyűjtése az „Europeana 1989” projekt keretében. Előadó: Szilágyi Csaba, OSA Archivum², Head of the Human Rights Program.*
- 11.⁰⁰ *A XIV. Győri Könyvszalon ünnepélyes megnyitója. Ünnepi beszédet mond Győr Megyei Jogú Város Önkormányzatának képviselője. Az Alkotói Díj átadása Czifágy György költőnek. A műsorban közreműködik Pitti Katalin Liszt-díjas operaénekes és Lukács Sándor Jászai-díjas színművész.*
- 12.⁰⁰ *Helyi és helyismereti digitális tartalmak gyűjtése a közkönyvtárakban. Előadó: Takáts Béla, a Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény igazgatóhelyettese.*
- 12.³⁰ *A műzeumi aggregáció kérdései. Előadó: Sz. Fejes Ildikó, az MNM OMMIK³ főosztályvezetője.*
- 13.⁰⁰ *Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők: Holl András, Kokas Károly, Sz. Fejes Ildikó, Takáts Béla, a konferencia előadói, valamint Keveházi Katalin, az SZTE Klebelsberg Könyvtár főigazgatója és Rácz Ágnes, az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményszervezési igazgatója. Moderátor: Monok István*

A digitális kulturális örökség megőrzése egyet jelent a web archiválásával. Csakis ez oldhatja meg a szüntelenül változó digitális formák valamelyikében létrehozott művek fennmaradását. A digitális dokumentumtermés nemcsak az adott korszak kulturális életének tartalmát, hanem annak dokumentumtipológiai képét is tükrözi. Annak ellenére, hogy a feladat lehetetlennek tűnhet (legalábbis megdupláznánk a webet?; dinamikus web-tartalmat archiválni?; minden dokumentumnak minden állapotát rögzíteni kell?; ne volna jogunk ahhoz, hogy korábbi, nyilvánosságnak szánt tartalmainkat örökre eltüntessük?), nemcsak a koncepció, de néhol már a gyakorlat is bő évtizedes múltú. Míg azonban a világon negyvennél több webarchiválási program fut, nálunk a Magyar Internet Archívum (MIA) 2006-ban megalkotott koncepciója – amelynek máig nincs szakmailag kétségbe vonható eleme – a megvalósítás közelébe sem juthatott.

Az alapkérdés szempontjából minden más csak részletkérdés, rész megoldás, ami viszont azért tarthat számot érdeklődésünkre, mert az előbbieknél jóval közelebb jutottak a megvalósításhoz. A digitálisan létrehozott és digitalizált könyvek, az évezredes tipológiai rendszerbe kiválóan illeszkedő objektumok megőrzésére jöttek és jönnek létre a repozitóriumok. A repozitóriumokkal a könyvek őrzése megint közel került a keletkezésük helyéhez, mint annak idején a kolostori könyvtárakban. Ami nem csoda, hiszen az egyetem, a tudományos intézmény egyszerre ösztönzi-kényszeríti a publikálást és használja a repozitóriumot. Azok után, hogy a digitális dokumentumok tudományometriai mérésekre is könnyen felhasználhatók, és a plágiumszűrés megbízható automatizmus lett, egy pillanatilag nem csodálkozhatunk azon, hogy a „publish or perish” (kiad vagy elvész) világában éppen a repozitóriumok járták be a már-már szabványos megoldásokig vezető fejlődési utat.

Éppen ezért egyúttal az a kérdés is felmerül, mire lehetne még hasznosítani a repozitóriumok tapasztalatát és módszereit. A hagyományosan sokféle dokumentummal dolgozó helyismereti gyűjtést és kutatást most is ugyanaz a két kérdés foglalkoztatja, mint mindig: mire kell még kiterjesztenie tevékenységét, és ehhez milyen új eszközöket vehet igénybe. Sajnos, ami a digitálisan keletkező dokumentumokat illeti, a helyismereti munka inkább webarchiválás kicsiben, és kevésbé hasonlít a repozitórium gyakorlatához – bár például a Magyar Tudományos Akadémián létezik terv helyismereti művek repozitóriumára is. Azt is látnunk kell, hogy amint eltávolodunk a publikálás-megőrzés kolostori-könyvtári egységétől, és azt tekintjük, hogy a bárhol kiadott e-könyvek könyvtári megőrzése mennyiben valósul meg, a kép még mindig nem igazán megnyugtató.

A Nyílt Társadalom Archívum (OSA) ismertetett projektje lényegében egy etnográfiai kutatás, ahol történelmi események, korszakok köztudatban való leképeződését vizsgálják, és ezt azon keresztül igyekeznek megragadni, hogy mely tárgyi emlékeket tartanak fontosnak a kutatás alanyai, és ezekhez milyen történetük fűződik. A projektben keletkező dokumentumoknak tehát kettős természetük van: egy digitalizált tárgyból és egy történetből állnak. Mindez látszólag ellentmond annak, hogy a digitálisan keletkező dokumentumok megőrzéséről beszélünk, hiszen tárgyak és szövegek tömeges digitalizálása történik. Valójában nem más ez, mint maga az alkotás a megkérdoztetek, mint szerzők által, hiszen az egyes tárgyaknak önmagukban a kutatás szempontjából nem volna semmilyen jelentősége.

A múzeumok egyébként is természetes jelenlétének a konferencián az adott különös aktualitást, hogy előző nap tartották a MuseuMap múzeumi aggregációs rendszer, illetve

portál bemutatóját. Ezzel a hazai múzeumok a digitalizálás koordinálásának, a digitalizált tárgyak megőrzésének és közös felületen való szolgáltatásának a könyvtárak által is irigelt fokára jutottak el.

Vajda Henrik

JEGYZETEK

- 1 2001. április 4-én a svédországi Lundban tartott szakértői konferencián határozták meg a digitalizálás egységes alapelveit. Lásd: mek.oszk.hu/egyesulet/lund-bun.htm
- 2 A budapesti Közép-Európa Egyetemen működő Nyílt Társadalom Archívum, amely a Szabad Európa Rádió és a Szabadság Rádió archívumának bázisára épült, és legfőbb hivatása az emberi jogok érvényesülésének figyelése.
- 3 Magyar Nemzeti Múzeum – Országos Muzeológiai Módszertani és Információs Központ.

 <p>mek.oszk.hu</p> <p>természet-tudományok</p> <p>műszaki tudományok gazdasági ágazatok</p> <p>társadalom-tudományok</p> <p>humán területek kultúra, irodalom</p> <p>kézikönyvek, egyéb műfajok</p> <p>fenntartó:</p> <p>Országos Széchényi Könyvtár</p>	RSS f Tetszik 4,5 ezer														
	Magyar Elektronikus Könyvtár														
	english		vmeK		hírek	támogatás	bemutató	irattár	vendégkönyv						
	13655 dokumentum		újdságok		sikerlista	teljes lista	kapcsolat								
	<p>Ipiai atya : Egy legenda dokumentumai / Kamarás István ; szerkesztő Kemény András</p> <p>Kortárs magyar irodalom, Vallásszociológia, Keresztény vallások magyar irodalom, vallás, 20-21.sz.</p> <p>"Szembe kell nézni azzal a lehetőséggel is, hogy Ipiai atya mégsem valóságos személy, csupán legenda. Ám nem csak emellett, ez ellen is több minden felhozható. Először is ezen sokan csak nevetnek, mondván, ha Ipiai atya nem volt valóságos személy,ők sem azok."</p> <p>URL: http://mek.oszk.hu/14000/14032 2015-04-23</p>										<p>keresés a gyűjteményben</p> <p>szelő szerző, szerkesztő</p> <p>cím a cím egyes szavai</p> <p>téma tárgyszó, típus</p> <p>sorszám ID mp3 epub prc cc</p> <p>súgó/összetett/ keres</p> <p>keresés a teljes szövegben</p> <p>néhány jellemző szó</p> <p>teljes gyűjtemény</p> <p>súgó/összetett/ keres</p> <p>1010000000000101101000000000101</p>				
	<p>Királyfi és koldusleány : Erkölcscsrajz / Bródy Sándor</p> <p>Klasszikus magyar irodalom magyar irodalom, 19-20. sz.</p> <p>"És ő fensége különös szerelmi bánatában, hogy elcsendesedjék és talán még inkább azért, hogy jól kikartyázhassa magát és idegen pénzt láthasson: utra kelt Magyarország felé. És amíg közeledett a neki vad, nekünk pedig immár túlságosan civilizált ország felé ... mind erősebben fantáziált egy élő rabszolganőről..."</p> <p>URL: http://mek.oszk.hu/14000/14031 2015-04-23</p>										<p>ajánlat:</p> <p>MEK-EPA-DKA közös kereső oldal</p> <p>EPA Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis</p> <p>DKA Digitális Képarchívum</p>				
	<p>Cilike rövid ruhában / Tutsek Anna ; illusztrátor Wolff Károly</p> <p>Klasszikus magyar irodalom magyar irodalom, 20. sz.</p> <p>"Cilike a tükör előtt állott s az új rózsaszín battisz ruháját nézegette, amelyet ma először vett magára. Nagyon csinosnak találta a ruhát, csak túlságosan</p>														

Forrás: <http://mek.oszk.hu/>

„A könyvtár a város lelke”*

Gondolatok a Ceglédi Városi Könyvtár kilencven évéről

Cicerót nemcsak az ókor kiváló gondolkodójaként és írójaként tartja számon az utókor, igazi bibliofil volt, tekintélyes magánkönyvtárral rendelkezett. Elhíresült kijelentése úgy szólt, hogy „*A könyvtár a ház lelke*”. Ezt az állítást némileg megváltoztatva választottam megemlékezésem címéül: „*A könyvtár a város lelke*”. Cicero arra utalt, hogy a magánkönyvtár hű lenyomata tulajdonosa szellemi világának, azoknak a hatásoknak, amelyek meghatározzák személyiségét, műveltségét. Kifejezi a tétel azt is, hogy egy jól összeválogatott könyvtár tartalmazza a szellemi világ egészét, és ahogyan az egyén viselkedését, magatartását, legkülönbözőbb döntéseit, emberi kapcsolatait, a dolgokhoz, jelenségekhez való viszonyát meghatározzák lelki tulajdonságai, úgy tükrözi egy könyvtár állománya tulajdonosa belső világát.

Nincs ez másképpen egy település által fenntartott könyvtár esetében sem. Persze itt nem az egyén, hanem a közösség szellemi világába, értékrendjébe enged bepillantást a bibliotéka állománya, szolgáltatásrendszere, használata. Nem véletlen, hogy a művelődési statisztikák egyik kedvező viszonyítási száma a közkönyvtárak száma az adott országban, illetve a könyvtárhasználati mutatók és olvasási statisztikák összehasonlítása. Sokat, nagyon sokat elárul egy adott közösség értékrendjéről, szellemi látóhatáráról könyvtára állapota, használtsága, az, hogy mennyire érzi magának az intézményt a közösség.

Természetesen kétirányú kapcsolatról van szó, vagyis a könyvtár visszahat a fenntartó szellemi életére. A települési könyvtár nem légüres térben működik, szolgáltatásait úgy kell alakítania, hogy valóban segítse, támogassa a közösség életét, munkáját, bizonyítsa nélkülözhetetlenségét, fontosságát. A bibliotéka funkciói időről időre változnak, nem csak a fenntartó igényei határozzák meg azokat, befolyásolják a könyvtárügy fejlődési tendenciái, a technológiai lehetőségek, az adott korszak művelődési céljai, kultúráról, tudományról kialakított nézetei. Vagyis összetett, bonyolult rendszerről van szó adott könyvtár és a fenntartó település kapcsolatában.

Cegléd városa és könyvtára jeles évfordulóhoz érkezett: kilencven éve, 1924. november 5-én kezdte meg működését a város bibliotékája. Az egyszerűség kedvéért nevezzük így, annak ellenére, hogy voltak időszakok, amikor az intézmény fenntartója nem a város volt, hanem járási könyvtárként működött, de azokban az években is értelemszerűen alapvető feladatai közé tartozott a település lakóinak könyvtári ellátása. Az 1924. novemberi nyitás

* A Cegléden, 2014. november 17-én a városi könyvtár jubileuma alkalmából tartott megemlékezésen elhangzott előadás szerkesztett változata.

konkrét dátuma persze nem sokat mond önmagában, egy viszonylag hosszú fejlődés betetőzését jelentette az új intézmény megnyitása. Thomas Mann a József-tetralógiát azzal a gondolattal indítja: „*Mélyes mély a múltnak kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?*” Ha a ceglédi városi könyvtár alapításához végül elvezető kezdeményezéseket, próbálkozásokat kívánjuk számba venni, ha nem is a végtelenbe kell mérítenünk mérőszinórunkat, de azért az 1924-es évszámnál jóval korábban kell kezdenünk a tájékozódást. Persze Cegléd kulturális viszonyait nem lehet, nem szabad összehasonlítani a régi Magyarország olyan egyházi, igazgatási, oktatási, kereskedelmi vagy ipari központjaival, mint például Buda, Sopron, Pozsony, Kolozsvár, Pest, Pécs, Eger – hogy csak néhányat említsünk. De nem mérhető össze az olyan jelentős alföldi parasztpolgár városokkal sem, mint Debrecen, ahol a Kollégium a XVI. század óta meghatározza a település szellemi életét, könyves kultúráját. Cegléden nem alakult ki a középkorban gazdag szellemi élet, és a város lakói között sem akadt könyvgyűjtő egyházi vagy világi méltóság. Mindenesetre a XV-XVI. századból már jó néhány ceglédi születésű diák nevét őrizték meg az egyetemi anyakönyvek. Többnyire a krakkói egyetem hallgatói voltak, de akadtak Wittenbergben és Heidelbergben is az univerzitás tanulói között a város szülőttei. A település szellemi életének reformáció korabeli magas színvonalát jelzi, hogy oly neves prédikátor is itt szolgált 1545-től 1548-ig, mint Szegegyi Kiss István. A reformáció terjedése elválaszthatatlan a könyvektől; nyilván ebben az időszakban Cegléden is a korabeli viszonyok között tekintélyes számú könyv volt, de ezek a bibliotékák nyom nélkül eltűntek a századok során.

A város könyvtáraitra vonatkozó legkorábbi konkrét adatok tanúsága szerint a XIX. század elején a római katolikus egyház rendelkezett szerény könyvtárral. Elsősorban hitéleti, teológiai munkák képezték állományát, és értelemszerűen a plébánosok használták, vagyis nem volt nyilvános. Gyarapodása sem volt állandó és tervszerű, az elhunyt papok hagyatékából származó kötetekkel bővült. A református egyház iskolájában Czegegyi Mihály rektorsága idején az 1820-as, 1830-as években fejlődött ki a többnyire latin, kisebb részben magyar és német nyelvű kötetekből álló gyűjtemény. Ekkor kezdte könyvgyűjtői tevékenységét Dobos János református lelkész, a város közéletének kiemelkedő alakja, akinek német, francia, latin és olasz nyelvű könyveket tartalmazó értékes gyűjteménye, bár kétszer is komolyan károsította a városban pusztító tűzvész, 1900-ban a gimnáziumba került, így nem szóródott szét.

Ezek a bibliotékák nem voltak nyilvánosak, használatuk szűk körre korlátozódott. A nyilvánosság elvének felismerése és nyilvános könyvtárak alapításának kezdetei a különböző elnevezésű eyletekhez fűződnek. A városban 1840-ben alakult meg a Ceglédi Kaszinó, 1866-ban pedig a Nép- és Gazdakör. Amikor Táncsics Mihály 1876-ban Ceglédre költözött, számos olvasókört talált a városban. Elgondolása szerint ezeket az apró köröket egyesíteni kellett volna Vasárnapi Egyesület néven, és az egyesületben a tagok közösen olvasnának, majd együtt vitatnák meg olvasmányaikat. Próbálkozása meghiúsult, sőt saját könyveit is alig-alig tudta értékesíteni.

Az 1870-es évek hozták el Magyarországra a népkönyvtárügy kezdeteit. Dolinay Gyula 1878-ban indította meg *Iskolai és Népkönyvtár* című lapját és abban fejtette ki elgondolását, miszerint az iskolákban kell olyan, mai kifejezéssel „kettős funkciójú” könyvtárakat létesíteni, amelyek egyszerre szolgálják az iskolai tanulók és a lakosság olvasását. Felhívása a városban is meghallgatásra talált, Cegléden az első ilyen könyvtár az evangélikus iskola keretében alakult meg.

Az új század kezdetén az országban a népkönyvtárak szervezésére alakult meg a Közgyűjtemények Országos Felügyelősege, illetve Országos Tanácsa. A kettős grémium több kis könyvtárat támogatott a városban, és a Földművelésügyi Minisztérium is segélyezett számos olvasókört. A századforduló időszakában Cegléden tehát kezdett kibontakozni a könyvtári ellátás rendszere, részben a nyilvános könyvtárként funkcionáló népkönyvtárak révén, de fontos szerepük volt a különféle egyesületi bibliotékáknak, amelyek sajátos réteggigényeket vettek figyelembe, mint a legjelentősebb, legnagyobb állományú Kaszinó Könyvtár, amelyet elsősorban az értelmiség használt; a Népkör Könyvtára mintegy ezer kötetével a helyi gazdák számára nyújtotta szolgáltatásait. A város iparosainak és kereskedőinek is volt könyvtáruk, előbbieké volt az Iparos Ifjak Könyvtára, illetve a Kereskedelmi Ifjak Kaszinójának Könyvtára is megalakult ezekben az években. Új kezdeményezésekről is tudunk, ilyen volt az agrárszocialista földmunkások könyvtára, valamint a polgári rétegek igényeinek kielégítésére üzleti alapon működő kölcsönkönyvtár is létesült.

Bár sok kis könyvtár működött a városban, ezek szerény állománya, szolgáltatásai színvonalra egyre kevésbé érték el azt a szintet, amelyet az új század elején egy gyorsan gyarapodó település bibliotékájától jogosan el lehetett várni. A helyi sajtóban a századforduló körüli években sokasodtak a nyilvános Városi Könyvtár létesítésére vonatkozó javaslatok. Az alapítás melletti egyik érv az volt, hogy a város által fenntartott intézmény eredményesebben vehetné fel a küzdelmet a nép körében rohamosan terjedő ponyva ellen, és hathatósan szolgálná a népművelés ügyét. A ceglédi értelmiség kissé utópisztikus felvetése volt, hogy vasárnap a kocsmákat be kellene zárni, helyettük az újonnan alapítandó könyvtárnak kellene nyitva tartani.

A kis könyvtárak integrálására 1919-ben került sor, igaz, nem olyan módon, ahogyan a cikkekben felvetették. A Tanácsköztársaság helyi vezetői köztulajdonba vették a bibliotékák állományát és ebből próbálták megszervezni a Városi Könyvtárat. A cél helyes volt, a módszer – a kisajátítás – nem. Az összegyűlt több mint 7000 kötetből mintegy 2000 munkát eleve kielejteztek, a „kommunista könyvtár” céljaira alkalmasnak tartott 5359 kötetet megpróbálták a megszüntetett Népkör helyiségében elhelyezni. A kommün bukása után a korábbi tulajdonosok visszakapták az elkobzott könyveket, így a városi könyvtár megszűnt azelőtt, hogy megkezdte volna működését. Mindenesetre ez a próbálkozás nyilvánvalóvá tette, hogy a városi könyvtár megszervezése sürgető és fontos feladat, a településen igény van a nyilvános könyvtárra. Ezt az igényt ismerte fel a város, és a ceglédi tanács 1920 szeptemberében döntött az új intézmény alapításáról.

A megszervezendő könyvtár alapjául a város tulajdonában álló, többnyire jogi, közigazgatási, közgazdasági könyveket szánták. Ezt az alapállományt kívánták vétel útján, a város lakóitól kapott könyv- és pénzadományokból, valamint állami segélyből továbbfejleszteni. Az állomány feldolgozását, felállítását Hübner Emil ügyvéd vállalta, és mivel ellenszolgáltatás nélkül, szabad idejében végezte a munkát, meglehetősen lassan haladt. Végül 1924-re jutott a könyvtár felállítása abba a stádiumba, hogy meg lehetett nyitni az intézményt a közönség előtt.

A könyvtár a városházán két szobában kapott helyet, ideálisnak nem mondható körülmények között működött. Előnytelen volt az is, hogy csak helybeni használatra volt mód, kölcsönzésre nem. Mindenesetre Cegléd sok, nála népesebb, gazdagabb, fejlettebb várost megelőzött a Városi Könyvtár 1924. novemberi megnyitásával. Létesítése teljes egészében a város érdeme; állami támogatás nélkül, Hübner Emil és néhány más személy

önzetlen munkájának köszönhetően kezdte meg működését. Használata díjtalan volt. Kezdetben hetente két, majd három, az 1930-as években pedig már öt napon fogadta az olvasókat.

A kezdeti idők forgalmi statisztikája azt bizonyítja, hogy a város lakói közül elsősorban az értelmiségiek és diákok érezték magukénak a könyvtárat. Okozta ezt az állomány elsősorban humán jellege és a csak helyben használat módja. A könyvek száma folyamatosan gyarapodott, átlagosan évi 200 kötet volt a növekedés. A gyarapodás részben ajándékokból, részben pedig állami intézményektől, illetve Cegléd városa pénzügyi forrásaiból származott. Az alapítás utáni években elsősorban az ipari és a mezőgazdasági témájú könyvanyag gyarapodott jelentős mértékben.

A könyvtár legértékesebb gyűjteményrésze azonban a várostörténeti különgyűjtemény volt. Nem kizárólag a ceglédi vonatkozású könyveket és egyéb nyomtatványokat szereztek be, hanem 1935-től szisztematikusan gyűjtötték a város és környéke jellegzetes épületeinek, a jelentősebb eseményeknek, kiemelkedő személyeknek fényképét. Ez a tevékenység úttörő volt a maga korában, és megalapozta a könyvtár későbbi mintaszerű helyismereti tevékenységét.

A kétségtelen eredmények mellett a '30-as évekre egyre érezhetőbbé váltak a működési problémák. A városházi elhelyezés szűkössnek bizonyult, megállt az olvasóforgalom növekedése is. Az előbbi problémán azzal próbáltak segíteni, hogy a volt Forgalmiadó Hivatal helyiségeibe, négy szobába költözött az intézmény. Bár új helyén nagyobb területen működött a könyvtár, hosszú távon ez a megoldás sem volt megfelelő, tekintettel arra, hogy az épület falai nedvesek, penészesek voltak. A másik probléma orvoslására a város polgárai – Hartványi Zoltán kezdeményezésére – beadvánnyal fordultak a polgármesterhez. Indítványukban többek között a nyitvatartási idő növelését, az otthoni kölcsönzés bevezetését, a szépirodalmi állományrész frissítését, a könyvtár évi javadalmazásának emelését sürgették. A figyelemre méltó javaslatokat azonban a városi tanács elvetette, így a két világháború közötti időszak további részében a könyvtár fejlődése lelassult, sőt megállt, stagnálni kezdett.

A második világháború alatt a könyvtár helyzete megnehezedett, illetve 1944-ben súlyos károkat szenvedett, több mint 2000 kötet eltűnt. A ceglédi könyvtárak állományát is komoly veszteségek érték, elpusztult a Kaszinó Könyvtár, a Gimnázium mintegy 12 000 kötetes állományának hozzávetőleg a fele maradt meg, és a kisebb könyvtárak anyaga is megsemmisült. A városi könyvtár néhány éven keresztül nem is működött, csak 1948-ban nyitotta meg újra kapuit. Megváltozott néven – az 1945 utáni időszak egyik jellemző vonása egyébként a gyakori név-, illetve a fenntartóváltozás – és módosult feladatokkal, mint a Ceglédi Körzeti Szabadművelődési Hivatal Kölcsönkönyvtára működött 1948 és 1950 között. A társadalmi munkás könyvtárosok mostoha körülmények között működtek a könyvtárat, számos alkalommal költözött az intézmény, amit erősen megsínyllett az állomány. Különösen nagy veszteség érte a helytörténeti gyűjteményt, ezekben az években nyomtalanul eltűnt a mintegy 400 kötetes kollektív kétharmada. Az egykori városi könyvtár könyvállományának jó részét egyébként selejtezték, az új anyagban túlnyomórészt aktuális politikai anyag kapott helyet.

1950-ben a könyvtár visszakerült a város fennhatósága alá, a település 23 000 forintot juttatott működési célokra. Könyvállománya egyrészt a régi városi könyvtárból, másrészt a Szabadművelődési Könyvtárból származott. 1950-ben mindössze 2046 kötettel kezdte

meg működését a régi-új bibliotéka. A Művelődési Házban kapott három helyiséget, ezzel a korábbi időszakhoz képest lényegesen kedvezőbb körülmények között működött. A városi könyvtár mellett ezekben az években Cegléden egy másik intézmény is szerveződött, a Körzeti Könyvtár, amelynek feladata a környék népkönyvtárainak szervezése és irányítása volt.

1953-tól e két könyvtár összevonásából szerveződött meg a Járási Könyvtár, amely a Szabadság tér 5. szám alatti üzletsort kapta meg. Eredetileg átmeneti megoldásnak szánták az elhelyezést, de mint oly gyakran előfordul az életben, az átmeneti megoldás tartósnak bizonyult, hiszen a könyvtár felnőtt részlege még ma is itt működik. Fenntartója a város helyett a járás lett, egészen 1971-ig tartott ez a jogi helyzet. A kezdeti időkben a monori és a nagykátai járásban folyó könyvtári munka irányítása, szervezése is az intézmény feladata volt, de amint megszerveződött a két járás könyvtára, a ceglédi teljes erejével a település, illetve a járás könyvtári ellátására koncentrált. A tanyavilágban folyó munkát 1963-tól jelentősen segítette a művelődési autó üzembe helyezése; ez a szolgáltatás volt előzménye a híres ceglédi mozgókönyvtári ellátásnak.

Értelemszerűen a könyvtár alapvető feladatai közé tartozott a város lakóinak ellátása könyvekkel, irodalommal. Ahhoz, hogy a könyvtár valóban a város lelke legyen, szükséges természetesen a fenntartó pozitív hozzáállása az intézményhez, de elengedhetetlen a bibliotéka törekvése is a település szükségleteinek, igényeinek megismerésére és azok kielégítésére. A könyvtár munkatársait az '50-es évek vége óta folyamatosan jellemzi a város igényeinek minél pontosabb feltérképezése, újabb és újabb szolgáltatások bevezetése, kialakítása. Elmondhatjuk, hogy az 1950-es évek második fele óta vált a könyvtár a város lelkévé, szellemi életének aktív formálójává és kifejezőjévé.

Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején két jelentős kezdeményezés történt, hogy a használók, az olvasók jobban, kényelmesebben vehessék igénybe a szolgáltatásokat, illetve ekkor tért át a könyvtár a szabadpolcos rendszerre. Ma már a világ legtermészetesebb könyvtári szervezési modellje a szabadpolc, vagyis az, hogy bárki számára szabadon hozzáférhető a könyvtár kínálata, minden megkötöttség nélkül választhat olvasnivalót magának a könyvtárhasználó. Nem így volt az 1950-es években, amikor a nevelő könyvtár eszméje volt a meghatározó könyvtár politikai paradigma, az új, szabadabb szolgáltatási modell bevezetéséhez komoly szakmai és politikai ellenállást kellett leküzdeni. A konzervatív tábor hívei attól tartottak, hogy megszűnik a könyvtár nevelő funkciója az olvasók közvetlen irányítása nélkül. A ceglédi könyvtárban az átépítést követően 1961. január 17-én nyílt meg az új szabadpolcos szolgáltatás. Az új szervezeti modell beváltotta az előzetes elvárásokat, megnőtt a helyben használt és a kölcsönzött könyvek forgalma; korábban az olvasók által mellőzött állományrészek most jobban az érdeklődők látókörébe kerültek, és nem szűnt meg az olvasókkal való foglalkozás sem; átalakult és új elemekkel bővült.

A másik nagy jelentőségű újítás a szabadpolc bevezetését megelőzően történt meg. A könyvtár egyik termében önálló gyermekrészleget alakítottak ki. Ez a részleg az első volt Pest megyében, sőt, az országban is az elsők közé tartozott a ceglédi. A könyvtár külön bejárható helyiségében kialakított, a halványzöld bútorokkal, apró fémszálakkal ellátott ruhatárral, üveglapokkal borított asztalkáival és alacsony polcaival pompázó 36 négyzetméteres részlegben 2500 kötet könyv közül választhattak a gyermekek. A felnőtt részlegtől elkülönülő, barátságos és vonzó környezetben működő részleg heti 22 órá

nyitvatartási idővel, önálló könyvtárossal kezdte meg működését. A beiratkozott gyermekolvasók száma jelentősen nőtt: míg 1958 elején 175 beiratkozott olvasója volt a részlegnek, addig 1959 végére már 1348 kis olvasó használta. A viszonylag kicsi alapterület ellenére rendszeresen tartottak csoportos látogatásokat, diavetítéseket, mesedélutánokat. A részleg munkáját áthatotta az a meggyőződés, hogy minél korábbi életkorban kell elkezdeni az olvasás megszerettetését, és csak a sokat olvasó gyerekből lehet rendszeresen olvasó, könyvtárhasználó felnőtt. Hogy ez az elgondolás mennyire helytálló, bizonyítják a 2008-ban, a gyermekkönyvtár fennállása 50. évfordulójára kiadott emlékkötet írásai, miszerint a könyvtár egykori gyermekolvasói saját gyerekeiket, sőt unokáikat is beíratták a mai gyerekkönyvtárba.

A könyvtár 1960-as években megfogalmazott távlati fejlesztési tervei között szerepelt a tudományos színvonalú várostörténeti gyűjtemény kialakítása. Mint szó volt róla, a két világháború közötti időszakban elkezdődött az alapok lerakása, azonban a második világháború alatt a várostörténeti gyűjteményt komoly károk érték és a maradék anyagot – ma már némileg érthetetlenül – a könyvtár helyszűke miatt átadta a Kossuth Múzeumnak. Így szinte előről kellett kezdeni a gyűjtést. Az eredetiben nem elérhető dokumentumokról mikrofilm másolatokat szereztek be, elsősorban a ceglédi helyi sajtó olvasható ebben a formában. A helytörténeti gyűjtemény formai megkötöttségek nélkül gyűjt mindenféle hordozón található ceglédi vonatkozású információt. Használói elsősorban főiskolások, egyetemi hallgatók, illetve a város történetét kutató helytörténészek.

A mai könyvtári terminológia egyik népszerű szlogenje úgy szól, hogy „A könyvtár harmadik hely”. Arra utal a kifejezés, hogy a korszerű könyvtár a lakóhely és a munkahely után a harmadik legfontosabb tartózkodási helye legyen a polgároknak, ahol nemcsak kulturálódhatnak, információkhoz juthatnak, szórakozhatnak, hanem a társas életnek is központja, találkozó helye lehet a könyvtár. Bár a kifejezés az 1960-as években még nem volt ismert, a valóságban a ceglédi könyvtár ezen elvek jegyében működött. Számos rendezvénynek, öntevékeny kezdeményezésnek, programnak, író-olvasó találkozóznak és egyéb, különféle néven nevezhető szerveződésnek adott otthont a könyvtár. Ezek a programok egyrészt erősítették a könyvtár és a közönség kapcsolatát, másrészt elmélyítették a rokon érdeklődésű személyek öntevékeny együttműködését. A különböző kulturális rendezvények, programok jellemezték mind a felnőtt-, mind a gyermekrészleget. Különösen változatos programokkal szervezi évtizedek óta az irodalom iránt érdeklődőket a város szülöttéről, Kárpáti Aurél íróról, kritikusról elnevezett Irodalmi Asztaltársaság és a Cegléd Barátainak Köre.

A könyvtár életében kellemetlen közjátékot jelentett 1967-ben az életveszélyessé vált könyvtár átmeneti bezárása; a szükséges felújítási munkák elvégzése után novemberben indult újra a munka a Szabadság téri épületben. A kényszerű szünet ismét előtérbe helyezte az új, megfelelő könyvtárárpület építésének kérdését. A színvonalas munkát végző könyvtár kétségtelenül kinőtte az épületet: 191 négyzetméteren 34 000 kötet várta a 3080 beiratkozott olvasót. Az elhelyezési gondokon kihelyezett letéti és fiókkönyvtárak működtetésével igyekeztek segíteni. A könyvtárosok feladatai közé tartozott a járásban működő letétek gondozása, a falvakba kihelyezett könyvek folyamatos cseréje, rendezvények, kulturális programok szervezése. A letéti ellátás megszervezésében nagy segítséget jelentett a művelődési autó.

1971-ben ismét változott az intézmény neve és fenntartója, a járás helyett újra Cegléd városa lett a fenntartó, az intézmény neve pedig Városi-Járási Könyvtárra módosult. A Szabadság téri épületben a mostoha elhelyezés ellenére új szolgáltatás kialakítása indult el 1972-ben: elkezdődött a zenei részleg szervezése, hanglemezek, magnetofonszalagok vásárlásával. A könyvtárosi kreativitás jegyében 1974-ben a könyvtár kölcsönző terét rendezvények tartására alkalmassá tették olyan módon, hogy a fixen rögzített könyvespolcokat kerekekre szerelték, és a rendezvények idejére a polcokat összetolták. A helyhiányon komoly segítséget jelentett 1976-ban a gyermekrészleg elköltözése. A Piac térre költözött részleg helyén külön olvasóterem létesült, az elmélyült kutatómunka feltételei tehát jelentősen javultak.

Az intézmény feladatai sokasodtak a '70-es évek végére. Nőtt a nyitvatartási idő, heti 40 órában várta az olvasókat a könyvtár. Cegléden 14 letéti helyen és a gyermekkönyvtár külön helyiségében nyújtott szolgáltatásokat, és a járás 11 településén szervezte, irányította a módszertani munkát az intézmény 18 munkatársa. A könyvtár néhány munkatársának megítisztelő feladata volt a Kossuth Gimnáziumban az 1977/78-as tanévben indított fakultatív tárgy, a könyvtárkezelői ismeretek oktatása az 1990-es tanév végéig. Az oktatásba való bekapcsolódás egyfajta elismerése volt a könyvtár eredményes munkájának.

1981-ben újabb szolgáltatást vezetett be a könyvtár, ekkor indult a „Könyvet házhoz” elnevezésű kezdeményezés. Ez is bizonyítja, hogy a ceglédi könyvtárosok mennyi empátiával végeztek és végzik munkájukat. Felfigyeltek ugyanis arra, hogy számos rendszeresen olvasó egyik napról a másikra elmarad a könyvtárból. Felvették a kapcsolatot a többnyire idős személyekkel, és kiderült, hogy egészségi állapotuk romlása nem teszi lehetővé a könyvtár felkeresését. A könyvtárosok elhatározták, hogy megszervezik az idős, beteg, mozgásukban korlátozott személyek számára a kiválasztott könyvek házhoz szállítását. Ezzel olyan funkciót vállaltak fel, amit a könyvtári szakirodalom a könyvtárak számára mind fontosabbá váló szociális feladatként ír le, amelynek célja a kulturális javakhoz való hozzáférés esélyegyenlőségének megteremtése.

1982 decemberében az országban megszűntek a járási hivatalok, ez magával hozta a könyvtár nevének újabb változását, 1984-től Városi Könyvtár néven működött. Az egykori járási hálózat módszertani irányítását azonban 1990-ig ellátta a könyvtár.

Az egykori járás könyvtárainak és a ceglédi külterület ellátásában 1984-ben jelentős fejlemény történt. Ekkor állt munkába az első olyan mozgókönyvtár, amelyet egy kifejezetten erre a célra tervezett autóbuszban alakítottak ki. Nem a ceglédi volt az ország első mozgókönyvtári szolgáltatása, a várost megelőzte Budapest, Pécs, Kaposvár és Érd, de a ceglédi volt az első erre a célra tervezett és kivitelezett autóbusz. A speciális kialakítású jármű sokkal gazdagabb szolgáltatásokat tudott nyújtani, némi túlzással ugyanazokat, mint a központi könyvtár. A székesfehérvári Ikarus-gyárban készült busz valóságos kerekken gördülő könyvtár volt. Üzembe helyezése komoly előkészületeket igényelt. Az Eötvös téren alakították ki egy korábban varrodaként működő épületben a mozgókönyvtár raktári állományát. A könyvtár munkatársai gondosan megtervezték a megállókat, az volt a cél, hogy olyan helyen legyenek, ahova jó út vezet, viszonylag jelentős számú lakosság él a környéken, és a biztonságos leállás, parkolás is megoldható. A szolgálat megkezdésekor mintegy 7000 kötetet jelöltek ki a mozgókönyvtár állományául, ebből a mennyiségből egyszerre 3000-3500 kötetet lehetett a buszon elhelyezni. Elsősorban gyermek- és ifjúsági műveket, felnőtt szépirodalmat és alapfokú ismeretterjesztő könyveket tartalmazott

a mozgókönyvtári állomány. A könyveket kiegészítette 68-féle periodikum, amelyeket kölcsönözni is lehetett. Valamennyi könyvtári szolgáltatásra lehetőség volt a buszon. Az első járat a ceglédi külterület ellátást javította, 1987-ben két újabb bibliobusz állt munkába, ezek az egykori járás, vagyis a ceglédi vonzáskörzet településeinek ellátását végezték. Fenntartásukat a Pest Megyei Tanács finanszírozta. A megyei fenntartás megszűntével a város nem tudta tovább működtetni a két buszt, így a körzeti ellátást nyújtó bibliobuszok 1991-ig segítettek a kistérség településein élők művelődését, tájékozódását.

A ceglédi külterület ellátását végző busz üzemeltetését a város továbbra is fenntartotta, 2003-ban sor került a jármű teljes felújítására. Sajnos, a közkedvelt szolgáltatás további működtetésére 2012 után nem volt lehetőség, így a közel harminc évig tartó mozgókönyvtári szolgáltatás megszűnt.

Bár 1968-ban komolyan tárgyaltak az illetékesek az új könyvtárépület kivitelezéséről, majd még négy alkalommal merült fel ennek lehetősége, ám a beruházás anyagi okokból elmaradt. 1988-ban azonban jelentős bővítésre és korszerűsítésre nyílt lehetőség azáltal, hogy a bazársorban működő egyik üzlet elköltözött, és a bolthelyiséget megkapta a könyvtár. A bővítés egyúttal alapos átalakítást, korszerűsítést is jelentett. A felnőtt részleg átmenetileg elköltözött, az új helyen ideiglenes olvasótermet alakítottak ki, a kölcsönzés a mozgókönyvtárból és a fiókok állományból történt.

A felújítás megkezdésekor több súlyos épületszerkezeti hibára is fény derült, többek között elkorhadt a tetőszerkezet, a válaszfalak megbontása miatt pedig statikailag lett bizonytalan az épület. Hosszú hónapokig tartó munkálatok után 1990. februárban nyílt meg a felújított és kibővített könyvtár. Alapterülete 362 négyzetméterre nőtt, és további mintegy 100 négyzetméter bővülést jelentett a galériák kialakítása, ahol iroda, zenei részleg, folyóirat olvasó és helytörténeti szoba kapott helyet. A központi épületen kívül külön működött a gyermekrészleg, külső raktárban kapott helyet az immár több mint 180 000 dokumentumra nőtt állomány nagyobb része, és kikerült az épületből a feldolgozó részleg helyisége is. Időközben a gyermekrészleg helyzetében is jelentős, pozitív változás történt: 1987-ben megkapta a gyűjtemény a Gubody utca 15. szám alatti épületet. Az új helyen a korábbi 125 négyzetméterről 259-re nőtt a részleg alapterülete. Az immár jóval kedvezőbb feltételek között számos új szolgáltatás indult el.

A '80-as évek vége, a '90-es évek eleje a rendszerváltoztatás ideje Magyarországon. A könyvtárügyben kétszeresen is igaz ez a megállapítás. Elsősorban megkezdődött a politikai, társadalmi, gazdasági rendszerváltozás, ami alaposan megváltoztatta a könyvtárak működési környezetét, fenntartását is. De elkezdődött egy szakmai, technológiai rendszerváltozás is: nagyjából ezekben az években jelent meg a számítógép a könyvtárakban, ami alapvetően átalakította az intézmények munkaszervezetét.

A politikai, társadalmi, gazdasági változások részeként létrejöttek az önkormányzatok, a könyvtárak fenntartása egyértelműen feladatukká vált. A kistelepülések önállóvá váltak, és ez megszüntette a ceglédi könyvtár hálózati feladatait. Az intézmények finanszírozása is új alapokra helyeződött, megnőtt a szerepe a pályázatoknak és a saját bevételeknek. A ceglédi könyvtár még 1991-ben létrehozta az intézményt támogató alapítványt, amelynek komoly szerepe volt a korszerű könyvtári szolgáltatások működési feltételeinek megteremtésében. Az alapítvány révén került az első számítógép a könyvtárba 1992-ben. Néhány év múlva, 1997-ben szerezte be a könyvtár a Szíren integrált könyvtári rendszert, amelynek alkalmazásával elkezdődött a dokumentumok gépi feldolgozása. A tájékoz-

tató munka támogatására megkezdődött a számítógépes adatbázisok építése. 1998-ban újabb jelentős állomáshoz érkezett a gépesítés: öt multimédiás számítógépet szerzett be a könyvtár, és bérelt vonalas internet-hozzáféréssel az intézmény is bekapcsolódott a világhálóba. A könyvtárlátogatók az internet és a számítógép használatát tanfolyamokon sajátíthatták el. 2002-ben a hagyományos cédulakatalógust felváltotta az OPAC, a gépi katalógus, és 2004-ben, miután az olvasók és a könyvek adatai egyaránt bekerültek a gépi rendszerbe, elkezdődhetett a gépi kölcsönzés.

A könyvtár jogállása napjainkra ismét változott. 2008 januárja óta a fenntartó integrálta a Ceglédi Városi Könyvtárat és a Kossuth Művelődési Központot, és jogutód szervezetként megalapította a Kossuth Művelődési Központ és Könyvtár elnevezésű intézményt. Az összevont intézményben szerencsésen ötvöződött, ötvöződik a könyvtárosok precíz, megfontolt munkája, a dokumentumok feltárására vonatkozó és informatikai szakismerete a művelődésszervezők kapcsolati tőkájével, szervezőképességével, mozgékonyásával. Az összevont intézmény a közélet, a társasági élet tereként, igazi „harmadik térként” működik, sokoldalúan szolgálva Cegléd lakóinak művelődését, informálódását, segíti munkájában, tanulásában, szórakozásában a település polgárait.

A könyvtár feladatai jelentősen bővültek. 2009-ben megalakult a ceglédi Könyvtári Szolgáltató Rendszer és a Ceglédi Többcélú Kistérségi Társulással kötött szerződés alapján négy településen, Ceglédbercelen, Csemőn, Kőröstetétlenen és Nyársapátin szervezték meg az ún. kistérségi mozgókönyvtári ellátást. A Könyvtári Szolgáltató Rendszeren belül működő mozgókönyvtári szolgáltatás nem azonos a bibliobuszos szolgáltatással. A rendszer lényege, hogy az ellátást nyújtó könyvtár – esetünkben a ceglédi – szervezi a kistérség könyvtári szolgáltatását az előzetes igények és az állami költségvetésből kapott normatíva alapján. Van, ahol informatikai fejlesztésre került sor, máshol dokumentum beszerzés vagy rendezvények szervezése volt a konkrét feladat. A rendszer eredményesen működött 2013-ig, akkor törvényi változás következtében a kistérségi ellátás felelősei a megyei könyvtárak lettek. Kétségtelenül lehet érveket találni a szervezeti változtatás mellett, ugyanakkor nehezen vitatható, hogy a földrajzi közelségből adódó helyismeret, a kialakult személyes kapcsolatok, az együttműködés hagyományai a korábbi megoldás mellett szólnak.

A könyvtár informatikai fejlesztése keretében a bibliobuszon – ameddig élt a szolgáltatás – is megkezdődött a számítógépes kölcsönzés. Az egész intézményben nagysebességű internet kapcsolat alakult ki és IP telekommunikációs rendszert vezettek be. Megújult az intézmény honlapja, a WEBOPAC segítségével már otthonról is végezhetnek műveleteket (előjegyzés, foglalás, hosszabbítás) az olvasók.

Az informatikai fejlesztés részeként, az NKA-tól nyert pályázati támogatás segítségével sikerült egy multimédiás terem kialakítani. A könyvtárban 2005 óta zajlanak internetes tanfolyamok, különösen kedveltek a NAGYINET elnevezésűek, amelyek célja, hogy az idősebb korosztály is elsajátítsa az internet használatát. Az emeleten kialakított oktató-információs multimédia terem nagy segítséget jelent a tanfolyamok megszervezésében, lebonyolításában.

A gyermekkönyvtár épületében, az alagsorban került sor – németországi példák nyomán – külön ifjúsági könyvtár kialakítására. Az új tér alkalmas a hagyományos szolgáltatások mellett közösségi és szabadidős programok befogadására. A belső környezet modern, barátságos, vidám hangulatú, a fiatalok ízléséhez alkalmazkodó. A tizenéves korosztály

körében az olvasásnépszerűsítést szolgálja az új részleg, amellyel olyan könyvtár jött létre, amely nem csupán könyveket, információkat kínál a középiskolás korosztálynak, hanem helyszíne a tanulásnak, a tehetséggondozásnak, a színvonalas klubéletnek. Az országban jelenleg a ceglédi az egyetlen ifjúsági könyvtár. A részleg programjai, foglalkozásai kifejezetten kedveltek és hasznosak társadalmilag is, különösen elmondható ez a „*Fiatalokkal a jövőért*” címmel indított oktatást támogató, tehetséggondozó projektről. A kezdeményezésben hangsúlyosan megjelenik a hátrányos helyzetű fiatalok bevonása az egész életen át tartó tanulás programjába, segítve társadalmi beilleszkedésüket a digitális és nyelvi kompetenciák kialakításával, erősítésével.

A könyvtár a gyermekkönyvtárban Baba-mama klubot szervezett és családi programokat is meghirdetett az „*Együtt a család a könyvtárban*” elnevezésű program keretében.

A szépkorúak számára rendszeresen hirdetnek internetes tanfolyamokat; haladók számára szervezte meg a könyvtár az elektronikus ügyintézés rejtelmeibe bevezető 20 órás képzést.

A könyvtár egyik kiemelt feladata évtizedek óta a helytörténeti tevékenység; a helytörténeti dokumentumok is bekerültek az elektronikus adatbázisba, 2009 óta analitikusan dolgozzák fel a munkatársak a ceglédi újságok anyagát. A helyi alkotókkal intenzív kapcsolatot tart a könyvtár. Elkezdődött a helyi adottságoknak megfelelő értéktár kialakítása a természeti és építészeti értékekről. A könyvtár kezdeményezésére 2008-ban megkezdte munkáját a Ceglédi Közkincs Kerekasztal; a kezdeményezésben a kistérség települései vesznek részt, és célja a komplex, a kistérség valamennyi települését érintő, egymás kulturális értékeinek megismerését célzó, ezáltal a helyi kötődést erősítő programok szervezése.

A könyvtárban zajló fejlesztések elsősorban pályázati forrásokból valósultak meg. Az összevont intézmény a 2008 és 2013 közötti öt esztendőben mintegy 86 millió forint pályázati támogatást nyert el.

* * *

Azzal kezdtem megemlékezésemet, hogy „a könyvtár a város lelke”. Áttekintve a ceglédi városi könyvtár működésének 90 évét, miben lehet ennek a tételnek az igazolását megtalálni?

Elsősorban a könyvtár munkatársaiban. Régi igazság, hogy a könyvtár – nevezzük bár napjaink terminológiájának megfelelően információtárnak, harmadik helynek vagy bármi másnak – három elem szerves kapcsolatából jön létre. Ezek az alkotóelemek a könyvek – információhordozók, a könyvtárosok – vagy információkezelők és az olvasók – vagy információfelhasználók. Talán nem túlzás kijelenteni, hogy bár a három elem egyenrangú, egymást szervesen kiegészíti, a könyvtáros szerepe meghatározó a könyvtári tevékenység egész folyamatában. Elhivatottság, a szakma szeretete, az olvasók szolgálata, empátia, demokratizmus, igazságosság kell hogy jellemezze személyiségét, olyan készségek és kompetenciák mellett, mint intelligencia, döntésképeség, gyors helyzetfelismerés, kreativitás, logikus gondolkodás, megalapozott szakmai tudás, az új ismeretek elsajátításának képessége, állandó szellemi kíváncsiság. Ezekkel a tulajdonságokkal – vagy legalábbis a többségével – rendelkeztek és rendelkeznek a ceglédi könyvtár munkatársai.

Napjaink változó feltételei között különösen szükség van ezekre a tulajdonságokra. A könyvtár a tudásalapú társadalom egyik alapintézményévé vált, klasszikus funkciói mellett növekvő mértékben vesz részt a tudás előállításában. A korábbi könyvtármodell megőrző

volt, az emberi tudás írásos formában található emlékeinek átörökítése volt meghatározó feladata. A XX. század végén ez a funkció bővült az információ közvetítésének, szétszórásának feladatával, majd napjainkban már a könyvtárak alapfeladata lett a társadalmi munkamegosztásban, a tudás előállításában való közreműködés. Azzal, hogy a könyvtárak feldolgozzák, rendszerezik az információt, annak értékét megnövelik, használhatóvá teszik, ezáltal az információt új jelentéssel ruházzák fel. Egy könyvtári adatbázis vagy egy szakbibliográfia, netán helytörténeti forráspublikáció a tudás új struktúráját hozza létre, és ezzel járul hozzá az intézmény a tudásalapú társadalom gazdagításához. Tulajdonképpen ez az a funkció, ami miatt a könyvtáraknak roppant nagy jövője van. Hiszen az internet önmagában nem a tudást, csak a puszta adatot, tényt prezentálja. Ahhoz, hogy a szellemi forgácsokból használható és rendszerezett tudás jöjjön létre, óhatatlanul szükséges a kellő felkészültséggel rendelkező szakemberek, a könyvtárosok közreműködése, értéknövelő tevékenysége.

A ceglédi könyvtárosok évtizedek óta, gyakran változó, sokszor meglehetősen mostoha körülmények között végezték, végzik feladatukat. Hogy a város szellemi életének meghatározó intézményévé vált a könyvtár, az elsősorban nekik köszönhető. Szóljon a köszönet és az üdvözlés a jeles évforduló kapcsán a könyvtárosoknak azzal a kívánsággal, hogy változatlan kitaratással, szorgalommal, egyszerűséggel, a város és polgárai iránti elkötelezettséggel végezzék a továbbiakban is fontos munkájukat.

Pogány György

KOSSUTH
MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
ÉS KÖNYVTÁR

CEGLÉD
KÖZPONTI KÖNYVTÁR
ÉS GYERMEKKÖNYVTÁR

Üdvözöljük
a
Ceglédi Kossuth Művelődési
Központ és Könyvtár
Központi Könyvtárának
és
Gyermekkönyvtárának
virtuális könyvespolcain

"Azok a könyvek, melyek a könyvtárak polcain
szunnyadnak, még nem készek, vészlatosak,
magukban semmi értelmük. Ahhoz, hogy értelmet
kapjanak, te kellesz, olvasó!"
(Kosztolányi Dezso)

Küldetésnyilatkozat

Kossuth Művelődési Központ és Könyvtár, mint a Dél-Pest Megyei kistérség legnagyobb nyilvános könyvtára és kulturális központja, fő feladatának tekinti, hogy az állampolgárok számára biztosítsa magyar és egyetemes kultúra kincsének megismertetését, a hazai és nemzetközi információhoz és a tudáshoz való szabad hozzáférést, az önművelés, a szabadidő értékes eltöltésének segítségét, az élethosszig tartó tanulás támogatását, az olvasáskultúra kialakítását, fejlesztését.

PROGRAMKERESŐ

2015 | április

Hé	Ke	Sz	Cs	Pé	Sz	Va
		1	2	3	4	5

Forrás: <http://www.ceglédvk.hu/>

Erdélyi István, a zentai kultúrmunkás és ex libris gyűjtő

Kilencven éve született Erdélyi István (1925–1984) zentai matematikatanár, helytörténész, szakíró. A tanári pályától megválva, mint hivatásos kultúrmunkás a zentai könyvtári, illetve a város egész művelődési életét szervezte¹. Nagy része volt a múzeum, a képtár, a művelődési ház megnyitásában és a művésztelep megalapításában. Fontos szerepet játszott a zentai Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre munkájában², a zentai Bélyeggyűjtők Egyesületének is vezetőségi tagja volt³. Munkássága összeforrt a városi könyvtár tevékenységével is, megírta a könyvtár történetét *Adalékok Zenta könyvtáréletének történetéhez* (1961) címmel. Tagja volt az 1961-ben megindított *Zenta Községi Közművelődési Közösség Közlönye* (Bilten kulturnog života Sente) szerkesztőbizottságának, e kiadvány rendszeresen közölte bibliográfiai kutatásainak eredményeit⁴.

Az 1960-as évek elején főszerkesztése alatt beindultak a *Zentai Füzetek*, majd a *Monográfia Füzetek*⁵. Ezek keretében mintegy 70 helytörténeti munka jelent meg. Némelyik megírásában Erdélyi István is közreműködött: *Nyomatványok a Művésztelepről* (1962), *A zentai hidak története* (1963), *A zentai nyomdáról* (1964), *A zentai kiadványok bibliográfiája* (1965), *Kiadói tevékenység Zentán* (1968), *A zentai írók bibliográfiája* (1968), *Adalékok Zenta művelődési életéhez* (1968) stb.

Az ex libris kapcsán is írt a műfajt bemutató elméleti cikkeket a *Magyar Szóban* (*Kiment a divatból az ex libris*), illetve a *Könyvbarátok Híradójában* (*Ex libris, Hogyan juthatunk ex librishez?*)⁶. Utóbbiban értékes tanácsokat közöl az ex libris gyűjtők számára. A gyűjtők – mint írja – leggyakrabban a tematika szerinti gyűjtést követik, Erdélyi saját gyűjteményében is törekedett erre.

A Vajdaságban Zentán volt legfejlettebb az ex libris kultusz. A könyvjegy tervezésében törekedtek az érdekek összehangolására: a zentai művésztelep, a könyvterjesztő, az alkotó együttműködésére. Az ex libris nyomtatást a Múzeum- és Levéltárbarátok Köre szervezte⁷, a műalkotások egy részét a *Könyvbarátok Híradója* is közölte. A zentai Bibliofil Klub is sokat tett a könyv mellett az ex libris népszerűsítéséért⁸. „*A Vajdaságban több százra tehető az ezer kötetet meghaladó magánkönyvtár, a négy-öt száz kötetesek pedig szinte megszámlálhatatlanok. Ezek tulajdonosainak ajánljuk az ex libris készíttetést, abban a meggyőződésben, hogy egy fokkal nagyobb örömet fognak lelni könyvtárukban*”⁹ – írta Erdélyi István. Szerinte nem ment ki a di-

vatból az ex libris készíttetés, maga is beállt a gyűjtők sorába, véleménye szerint helyesebb lenne, ha „*fiataljaink gyufacímke és színeskép helyett ex librist gyűjtenének*”¹⁰.

Erdélyi az 1960-as évek elejétől kezdett ex librist gyűjteni, gyűjteménye kiemelkedett a magángyűjtemények közül. Az akkori Jugoszláviában még a magyar származású Dagmar Novacek asszony (Kranjban) foglalkozott komolyabban ex libris gyűjtéssel, az 1967-ben megalakuló Drustvo Exlibris Sloveniae (Szlovéniai Ex libris Egyesület) vonzáskörében. Erdélyi István szoros kapcsolatban állt az ugyancsak zentai Andruskó Károly (1915–2008) grafikusművésszel, nyomdással, aki az 1960-as évekre már több száz ex librist készített, köztük Erdélyi István, a Bibliofil Club, a zentai Népkönyvtár számára is. A kapcsolat kölcsönösségére mutat, hogy Andruskó *Kubikusélet–barbárélet* (1967) címmel kiadott linómetszeteihez Erdélyi István írt bevezetőt; Andruskó: *A zentai amatőr festők ex librisei* című kiadványa a *Zentai Füzetek* sorozatban látott napvilágot (1968).¹¹ Andruskó *Zentai ex librisek* (1969) című kiadványát Erdélyi ismertette a *Magyar Szóban*, 1969-es maribori ex libris kiállításáról Erdélyi írt a *Tiszavidék* az évi számában.¹² 1971-ben a zentai Dudás Gyula Múzeum- és Levélbarátok Köre kiadásában megjelent Andruskó: *Olimpia* című mappája, *Hóviharban* címmel 17 linómetszete, *Turdus* (Rigók) címmel 15 ex librise, mind-egyik Erdélyi István bevezetőjével.¹³ Andruskó 1972–73-as zentai tárlatai katalógusaihoz is Erdélyi írt előszót. Ekkorra egyébként már 1300 (!) fölé növekedett Andruskó Károly kisgrafikáinak a száma.¹⁴

Erdélyi egyre növekvő ex libris gyűjteményéről a jugoszláv filmhíradó munkatársai riportfilmet készítettek 1967-ben¹⁵. Gyűjteményét saját cikkel is bemutatta 1971-ben¹⁶.

Az Országos Széchényi Könyvtár állományában szereplő, Erdélyi nevére szóló ex librisek Andruskó Károly alkotásai, amelyek jórészt a foglalkozására és Zentára utalók, könyvek, zentai épületek, vízpartok gyakran előforduló motívumaival¹⁷. Több ex libris egyben valamely eseményre is készült, például a budapesti XIII. Nemzetközi Ex libris Kongresszus (1970), a Nemzetközi Könyvév (1972), a bledi XV. Nemzetközi Ex libris Kongresszus alkalmából (1974). Egy montázszerű ex libris Erdélyi István lakcímét is közli.

Erdélyi István, a zentai művelődési élet ikonikus alakja tervezte egy átfogó városmonográfia kiadását is, ám ezt sajnálatos módon nem sikerült tető alá hoznia, 1984-ben tüdőbajban elhunyt.

A Vajdaságban az ex libris gyűjtés Andruskó Károly grafikusművész és Erdélyi István gyűjtő, művelődésszervező érdeméért Zentán ért el a legmagasabb, immár nemzetközi szintet¹⁸. Ez irányú tevékenységükkel mindketten beírták nevüket nemcsak Zenta, de az exlibris kultúra nemzetközi történetébe is.

JEGYZETEK

1. Kalapis Zoltán: *Jugoszláviai magyar életrajzi kalauz – Az ország széthullásával az új cím: Életrajzi kalauz. Ezer magyar biográfia a délszláv országokból*, I. kötet, Újvidék, Forum Könyvkiadó, 2002, 268. p. (A továbbiakban: Kalapis 2002)
2. *Zentai Dudás Gyula Múzeum- és Levélbarátok Köre*, <http://www.zetna.org/zek/hirek/9/dudas.html>
3. Belec Imre, Pejcin Attila: *A zentai Bélyeggyűjtők Egyesületének hat évtizede (1949–2009), Krónika, Almanach*, 25–45. p., http://dudasgyula.org/files/books/A_zentai_Belyeggyujtok_Egyesuletenek_hat_evtizede.pdf

4. Pejin Attila: *A zentai hírlapok történeti bibliográfiája (1875–1962)*, Zenta, Thurzó Lajos Közművelődési Központ, 2004.
<http://mek.niif.hu/01800/01856/01856.htm>
5. Kalapis 2002, 268. p.
6. Erdélyi István: *Ex libris*. = Könyvbarátok Híradója, 1967. évi 18. sz., 2. p. (Erről lásd *Hírek*. = Kisgrafika Értesítő, 1967. szeptember, 405. p.); *Kiment a divatból az ex libris* = Magyar Szó, 1967. szeptember 24. 16. p.; *Hogyan juthatunk ex librishez* = Könyvbarátok Híradója 1969. február, 18. sz. (Utóbbiról lásd *Hírek* = Kisgrafika Értesítő, 1969. augusztus, 590. p.)
7. E[rdélyi István]: *Hogyan juthatunk ex librishez, A zentai példa*. = Könyvbarátok Híradója, 1969. február, 18. sz.
8. *Bibliofil klub alakult Zentán*. = Könyvbarátok Híradója, 1970. november, 24. sz.
9. Erdélyi István: *Ex libris...* = Magyar Szó, 1967. április 4. 10. p.
10. Erdélyi István: *Kiment a divatból az ex libris* = Magyar Szó, 1967. szeptember 24. 16. p.
11. *Zentai Füzetek*, Történelmi Levéltár, Zenta, <http://www.zentarhiv.rs/index.php?cont=zentafuluz>
12. Ezekről lásd *Hírek*. = Kisgrafika Értesítő, 1969. augusztus, 590. p., és Kisgrafika Értesítő, 1969. december, 608. p.
13. Galambos Ferenc: *A magyar ex libris irodalom bibliográfiája (1920–1970)*, Eger, 1972, 55.; Galambos 1971-es kéziratosa ex libris bibliográfiája, Galambos-hagyaték, OSZK
14. E[rdélyi István]: *Téli emlékek*. = Tiszavidék, 1971. április 2. 5. p.
15. *Hírek*. = Kisgrafika Értesítő, 1967. szeptember, 405. p. – A riportfilm a Jugoszláv Filmhíradó 1967. évi 6. számában került vetítésre a mozikban.
16. Erdélyi István: *Az én ex libris gyűjteményem*. = Szavremena Biblioteka, Novi Sad, 1971. 1. sz. – Erről lásd *Hírek*. = Kisgrafika Értesítő, 1971. december, 901. p.
17. Az ex librisek rajtári jelzete: Exl.E/142–145, 166, 211, 218, 228, 235–237 (OSZK, Plakát-és Kisnyomtatványtár)
18. *Ex libris gyűjtés*. = Könyvbarátok Híradója, 1973. január, 23. sz.

Vasné Tóth Kornélia

Szinnyei József és öröksége

Két sorozat jubileumát is köszönhetjük ezzel a rövid recenzióval. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Gondolat Kiadó közös kiadásában nemrég jelent meg a *Nemzeti téka* című művelődés-, könyvtár-, könyv- és sajtótörténeti sorozat harmincadik darabja. Annak idején, 2000-ben a széria a közelmúlt egyik jeles bibliográfusa, Szentmihályi János életművének felidézésével indult, és akár jelképesnek is tekinthető, hogy most ismét egy nagy magyar bibliográfus és könyvtáros, Szinnyei József munkásságára emlékezünk. Ezúttal csatlakozott a kiadókhoz a Magyar Könyvtárosok Egyesülete is. Az MKE Bibliográfiai Szekciója szervezte ugyanis 2013. szeptember 11-én azt az emlékülést, amelynek előadásai alkotják a szóban forgó kiadvány tartalmának gerincét. Bekerült ebbe az ugyanaz nap szintén a nemzeti könyvtárunkban rendezett kettős ünnepség (a Szinnyei-terem avatása és a névadóról készített kamara-kiállítás) két megnyitója is. Az ily módon összeállt és a *Nemzeti téka* elegáns, karcsú füzetek közé illesztett, Szőnyi Éva szerkesztette *Szinnyei és követői. Id. Szinnyei József halálának 100. évfordulójáról megemlékező centenáriumi emlékkönyv* című kötet 2014 őszén látott napvilágot. Éppen húsz évvel azután, hogy a Bibliográfiai Szekció 1994 januárjában elindította *Emlékezzünk jeles elődeinkre...!* című, a hazai bibliográfiai tevékenység, tágabban a magyar könyvtárkultúra múltjának feltárását, alaposabb megismerését és megismertetését célzó előadás-sorozatát. Ez utóbbiról, ennek állomásairól, valamint a mostani kötet tartalmáról Szőnyi Éva tájékoztat *Szinnyei és követői. A centenáriumi emlékkönyv bevezető gondolatai* című bevezetőjében. Megelőzi ezt az írást a kiadványsorozat egyik szerkesztője, Boka László által írt *Előszó*, ahol az ünnepelt életművének kivételes méreteiről és értékeiről, a nemzeti könyvtár kebelében alapított Országos Hírlapkönyvtár jelentőségéről, Szinnyei példamutató és mindmáig befejezetlen örökségéről olvashatunk.

Ki vitatná, hogy Szinnyei József egyike a legjelentősebb és legismertebb magyar könyvtárosoknak és bibliográfusoknak (sokak számára meglepetés lehet, hogy eredeti családneve: Ferber); különösen gyakran és sokan használjuk az írott nemzeti kulturális örökség szinte felülmúlhatatlan enciklopédiáját, a *Magyar írók élete és munkái* című biobibliográfiáját. (A könyvtáros-képzés minden szintjén kötelező tananyag, ha valaki nem ismeri, megbukik.) Az elmúlt években két személyi bibliográfia is megjelent róla (a Magyar Tudománytörténeti Intézet gondozásában és Gyurcsó Júlia összeállításában), az előbbi műhely tanulmánykötetben tekintette át szerteágazó munkásságát, az utóbbi kollégina pedig kéziratok hagyatékából válogatott egy vaskos kötetre valót. Mindazonáltal még most, halála után száz évvel is igen sok a megismerésre és feltárára váró információ.

Az emlékülés első előadója, Gazda István a legfontosabb tennivalókat vette száma *Feladataink id. Szinnyei József tudományos életműve további feltárása érdekében* címmel. (Az alcíme – *Íródott halálának centenáriumán* – burkoltan figyelmeztet komoly adósságainkra.) Leginkább kiadatlan kéziratainak – mindenekelőtt terjedelmes naplójának – közreadását (nyomtatásban vagy legalább digitalizálva) szorgalmazta. A számítógépes technika lehetőségeinek kihasználásával helyesnek vélné Szinnyei egyedülálló tudományos repertóriumainak – amelyek ma már csak egy-két könyvtárban lelhetők fel, és csaknem teljesen kiestek a tudománytörténeti köztudatból is – elektronikus formában történő közzétételét, akárcsak szakbibliográfiáinak mielőbbi digitalizálását. Bizonyára sokan örülnének, ha ily módon életrajzi lexikonának nyersanyagát is tanulmányozhatnák.

Kégli Ferenc, a *Nemzeti téka* másik sorozatszerkesztője nem először írt bibliográfus elődjéről. Ezúttal – „*Téged kedves barátom ezennel ünnepélyesen fölkerlek...*” *Id. Szinnyei József (1830-1913) első kurrens sajtó-bibliográfiája* címmel – nem is annyira róla értekeznek. A zömmel kéziratoss források mozgósításával inkább barátja és munkatársa, a feledés homályába süllyedt könyvkereskedő, Aigner Lajos (irodalomtörténészként Abafi, így talán többet emlegetik) úttörő jellegű, ám különböző okok miatt félbemaradt bibliográfiai törekvéseire irányítja rá az olvasók, a magyar művelődéstörténet rejtett értékei iránt érdeklődők figyelmét.

Alighanem az emlékülés hallgatóinak többségét meglepte Szögi László referátumának tartalma. Nyilván nem a címe – *Id. Szinnyei József (1830-1913) az Egyetemi Könyvtár élén* -, hiszen ez a tény szakmai berkekben közismert volt. Az már kevésbé, hogy milyen szempontok, konfliktusok miatt nem hosszabbították meg 1878 októberében az addigi, kétéves megbízatását. Sokak számára az igazi meglepetés annak jelzése lehetett, hogy Szinnyei igazgatása idején adta vissza a török szultán a magyar ifjúságnak, az egyetemi diákoknak a még 1526-ban hadisarcként elrablott középkori kódexeket, köztük korvinákat. (Két lap látványosan színes másolatát láthatjuk is az emlékkönyvben.)

Az emlékülés ún. Szinnyei-blokkja ezzel lezárult. A kötetben a Szinnyei-terem (a mostani folyóirat-olvasó) avató ünnepségén elhangzott beszéd következik, amelyet Borsos Attila mondott, és *A „gőzhangya” hazatér...* címmel publikált. Ő a nagy bibliográfus gyűjtőszennvedélyét, szinte elképzelhetetlen szorgalmát (innen a kortársak mély elismerést tükröző, legendássá vált epithenon ornansa, a „gőzhangya”) és rendkívüli pontosságát emelte ki. Mindhárom olyan tulajdonság, amelyet a mai, igazi követői sem nélkülözhetnek. A terem előtt elhelyezett tárlók anyagáról az OSZK másik munkatársa, Perjámosi Sándor beszélt: *A gőzhangya hazatér. Tisztelegő kiállítás id. Szinnyei József emléke előtt, halálának 100. évfordulóján*. A itt látható dokumentumokra utalva vázolta a névadó munkásságát, felemlegette Szinnyei magánemberi vonásait és komáromi családjának eredetét, kevésbé ismert írásait, leveleit; külön hangsúlyozta a Hírlapkönyvtár létrehozása körüli korszakos érdemeit.

Térjünk vissza az emlékülésre, hiszen a kötet szerkesztője is ezt tette. Ezt követően olyan előadások hangzottak el, amelyek – nyilvánvalóan erős válogatással – a huszadik század azon könyvtárosainak, bibliográfusainak emléke előtt tisztelegtek, akik Szinnyei törekvéseink folytatói, továbbvivői voltak. Pogány György *Fitz József (1888-1964) és a bibliográfia* címmel arra mutatott rá, hogy a magyar könyvtörténet kiváló tudora és az OSZK egykori főigazgatója nemcsak a könyvtudománynak volt kiemelkedő alakja, és nemcsak a Magyar Könyvtárosok Egyesülete első elnökeként írta be nevét szakmánk történeté-

be, hanem maradandónak bizonyult bibliográfusi tevékenysége is. Elméleti fejtegetései is figyelemre méltóak, a személyi bibliográfiái (Gyulai Pál – kéziratban maradt, Herczeg Ferenc) és más összeállításai mindmáig tanulságosak, ám a csúcspontot a kurrens magyar nemzeti bibliográfia megújítására tett eredményes erőfeszítései jelentik.

Vass Johanna *Dezsényi Béla (1907-1972) és sajtóbibliográfiai öröksége* címmel tartotta meg referátumát. Bizonyára jó néhányan vagyunk még, akik könyvtár-szakos hallgatóként emlékezhetünk Dezsényi tanár úr vonzó sajtótörténeti stúdiumaira. Még bizonyosabb, hogy könyvtárosként gyakrabban forgatjuk a Hírlaptár hajdani vezetőjének kiváló sajtó-bibliográfiai összeállításait, főleg az általa indított és sokáig szerkesztett *Magyar folyóiratok repertórium*a füzeteit. Témánk szempontjából talán még fontosabb, hogy nevéhez fűződik a retrospektív sajtóbibliográfia tervezetének kimunkálása, szemléleti megalapozása. Köztudott, hogy ennek jelentékeny hányada megvalósult, de még mindig vannak fájóan hiányzó ciklusok.

Szinnyei és Petrik Géza, vagyis a tizenkilencedik századi magyar bibliográfia magányos hősei méltó utódjának portréját Nagy Anikó vázolta fel „*Nekem a könyvtári szolgálat, hivatás volt*”. Busa Margit (1914-2009) *sokszínű pályája és hagyatéka* címmel. A meleg hangú, beleérző írás rokonszenves pályáivet rajzolt meg. Mint ahogy azt a könyvtárosok nagyon jól tudják, Busa Margit lényegében egyedül – némi segítséggel – alkotta meg a *Magyar sajtóbibliográfia* két ciklusának (1705-1849 és 1850-1867) kötetait és mutatóit. Mintaszerű terjedelmes Kazinczy Ferenc-bibliográfiája, amely felfogható izgalmas és szorgos Kazinczy-kutatásai melléktermékének is. A kötet egyetlen nőalakjának élete arra is eklatáns példa lehet, hogy a bibliográfiai munkában igen előnyös a sokoldalú műveltség és érdeklődés. Az előadót is meglepte, hogy a hosszú ideig élt Busa Margit hagyatékában még fiatalkori versek kéziratjai is fennmaradtak (egyenek a szövegét közli).

Az emlékkönyv legerjedelmesebb tanulmánya Pogányné Rózsa Gabriella elgondolkodtató elméleti-történeti eszme-futtatása: *Tudománytörténeti gondolatok a feldolgozó munka modern módszerei kapcsán* (ez még korábban, 2012 végén hangzott el a Bibliográfiai Szekció ülésén). Visszapillantása a könyvtári gyakorlat és a könyvtártudomány egyik kulcskérdésének, a feldolgozó munka (a visszakereshetőség) szabályozásának XIX-XX. századi változásaira (esetleg mondhatjuk így is: fejlődésére) fókuszált. Gazdag és sokrétű ismeretanyagot vonultatott fel annak bizonyítására, hogy a közelmúlt és a jelen próbálkozásainak csaknem mindegyikénél kimutathatók ilyen vagy olyan történelmi (elvi vagy metodikai) előzmények. Közben szót ejtett Charles Cutter szótárkatalógusáról, Melvil Dewey ezzel egyidős tízedes osztályozási rendszeréről, Paul Otlet grandiózus egyetemes bibliográfiájának ötletéről, az ISBN-szabványok kialakulásáról – hogy cupán néhány példát említsünk. A végső tanulságot ő maga fogalmazta meg a következő mondatban: „*a könyvtári feldolgozó tevékenység mostani legfejlettebb technológiákhöz kötődő elméleti hátterének majdnem minden eleme már korábbi teóriákra, célkitűzésekre alapoz, van tehát mire építeni a jövőt és érdemes leásni a tudományos téglarakás mélyére.*”

Természetesen egyéb tanulságai is vannak, lehetnek az emlékkönyv közleményeinek; ezek közül talán legindokoltabb azokra utalni, amelyek az idősebbik Sinnyei József és későbbi követőinek munkásságából vonhatók le, közelebről: a mának és a jövőnek szóló feladatokat jelölik ki. Hiszen mindmáig nem teljes a retrospektív sajtóbibliográfia; megszakadt és csak részben folytatódik a folyóiratok kurrens repertórium, illetve annak közkedvelt elektronikus változata, az IKER; alighanem még sokáig csak álmodozunk

a Szinnyei-féle repertóriumokhoz hasonló segédletek összeállításáról; beláthatatlan, ám egyelőre alig kiaknázott lehetőségek nyílnak a digitalizálás és a tőle elválaszthatatlan internetes információközzvetítés terén; és némelyek szerint elképzelhető a valahai Hírlapkönyvtár újjászervezése is – hogy megint csak néhány példával fejezzük be az ismertetést.

(Szinnyei és követői. Id. Szinnyei József halálának 100. évfordulójára. Megemlékező centenáriumi emlékkönyv. Szerk. Szőnyi Éva. Bp., OSZK – Gondolat Kiadó – MKE, 2014. 185 p. (Nemzeti téka/)

Bényei Miklós

A magyarországi nyomdászat képes krónikája 1473-1700

A kiadványműfajok között sajátos hely illeti meg – régies terminológiával – a „*művelt nagyközönség*”-nek szánt népszerűsítő vagy más néven ismeretterjesztő irodalmat. Célközönségük nem a szakember, hanem az érdeklődő, nyitott gondolkodású, a világ legkülönbözőbb jelenségeit megérteni szándékozó olvasó, akinek hiányzik speciális szakmai felkészültsége és nincs módja, ideje, lehetősége a részközlemények tucatjait átnézni ahhoz, hogy a számára fontos információkat megszerezze. A nívós, a jó ismeretterjesztő könyv alapvetően abban különbözik a szakembereknek írt tudományos munkától, hogy mellőzi az állítások részletes logikai kifejtését, a forrásokat nem eredeti nyelven, hanem fordításban közli, elhagyja a gondolatmenet aprólékos bibliográfiai dokumentálását, és csak mérsékelten él a szakkörök által használt terminus technikusokkal. Tartalmában azonban a tudomány megbízható és korszerű eredményeit közli olyan formában és szerkezetben, hogy a nem szakember, ám művelet olvasó számára könnyen befogadható legyen, sőt élvezetes olvasmányt nyújtson.

A magas színvonalú ismeretterjesztő könyv fentiekből következő szükséges előfeltétele, hogy a diszciplína rendelkezzen alap kutatásokon alapuló korszerű szemléletű és kellően árnyalt, a részletkérdéseket is alaposan tárgyaló kézikönyvekkel, összefoglalókkal. Még szerencsésebb, ha azok a kutatók vállalkoznak a szélesebb olvasóközönségnek szóló munka megírására, akik megteremtették, létrehozták az adott tudományterület alap kutatásokon nyugvó tudásbázisát és összefoglalását. Nos, abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy Bánfi Szilvia és V. Ecsedy Judit közösen írt munkája, *A magyarországi nyomdászat képes krónikája 1473-1700* című kötet ezeknek a kívánalmaknak teljes mértékben megfelel. A szerzők – mint az Országos Széchényi Könyvtár régi nyomtatványokkal fog-

lalkozó munkatársai – évtizedek óta kutatják a hazai nyomdászat múltját; publikációik, alapkutatásaik jelentik azt a fedezetet, amelyen a most napvilágot látott könyv szakmai hitelessége nyugszik. A kötetet ilyen színvonalon korábban nem lehetett volna megírni; elsősorban a *Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNy)* eddig megjelent és az 1670-es évig terjedő időszak kiadványait regisztráló négy kötete, illetve a *Hungarica Typographica* sorozat tomusai tartalmazzák a részletes dokumentációját az ismeretterjesztő munkának. (Az utóbbi sorozat nemzetközi összehasonlításban is páratlan: a kezdetektől, vagyis 1473-tól 1700-ig terjedően az összes hazai nyomda felszerelését, vagyis a nyomdabetűk és díszek teljes korpuszát alapos tanulmány kíséretében tartalmazza az összességében négy fizikai egységre tagolódó összegzés. A hasonló nyugati vállalkozások többnyire csak a legkorábbi időszak nyomdai forrásanyagának összegyűjtésére vállalkoznak, igaz, ennek alapvetően az az oka, hogy a hazai kiadványtermés első századai még viszonylag áttekinthető mennyiségűek, tőlünk nyugatra viszont oly nagy számban keletkeztek nyomtatványok, hogy szinte feldolgozhatatlan tömegben maradtak fenn.)

A Krónika – hogy röviden így nevezzük a pompás könyvet – tehát a Hess-nyomda által kiadott *Chronica Hungarorum*tól 1700-ig tekinti át olvasmányos formában a hazai könyvnyomtatás múltját. A kezdő évszám adott, a záró pedig a fentiekből könnyen érthető: jelenleg a XVII. század végéig terjednek a részletes alapkutatások, ezekre alapozva lehetett a széles olvasóközönségnek szánt hiteles és tudományosan megbízható összegzést elkészíteni. A kötet a történelmi (Horvátország területe nélkül értendő) Magyarországon működő officinák működését mutatja be, az RMNy gyakorlatának megfelelően. A vállalkozás területi lehatárolása azt jelenti, hogy a Dráván túli, vagyis a szlavón- és horvátországi nyomdákat nem tárgyalja a könyv. A történelmi Magyarország területe e XX. századi szempontú definiálásának és az elv átültetésének a művelődéstörténeti kutatásokba újabban egyébként komoly kritikus akadt Monok István személyében. A közelmúltban megjelent, akadémiai doktori értekezése nyomtatott változatának tekinthető munkájában, *A művelt arisztokráta. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI-XVII. században* (Bp. Kossuth Kiadó, 2012.) című monográfiában egyértelművé teszi álláspontját: „Általában nem értek egyet azzal, ha a mai horvátországi területek történeti kutatását mellőzzük a magyar műhelyek. Fel sem vetődik, hogy egy-egy vizsgálat tárgyát ne képeznék a mai szlovákiai részek vagy a Romániához került egykori magyar régiók (Partium, Erdély, Temesvidék.” (I.m. 7. p.). (Monok István kötete mindezek ellenére mellőzi az erdélyi arisztokrácia gyűjteményeit, így a ’Magyarország’ fogalom nála is erősen leszűkített értelemben szerepel, lényegében a Habsburgok uralta területre, az ún. „királyi Magyarországra” korlátozódik.) Kétségtelenül megfontolandó szempontot vetett fel Monok István, és az is tény, hogy Szabó Károly a XIX. században készült bibliográfiájában regisztrálta a Dráván túli nyomtatványokat. Egyébként nem túl sok kiadványról adhatott számot, Fiumében, Zengg városában, Zágrábban és Varasdon jelent meg összesen néhány tucat, többnyire latin, kisebb mértékben horvát nyelvű könyv a XVI. század elején, a XVII. század legvégén, illetve – Varasdon Manlius révén – a XVI. század végén. (A kötet különben Manlius János varasdi működését röviden tárgyalja.)

A közel harmadfél évszázad alatt Magyarországon 29 tipográfia működött. A nyomtatóhelyek száma ennél persze lényegesen magasabb volt, az eltérés oka, hogy egyes műhelyek több helyen is nyomtattak, rendszeresen vándoroltak. A kötet egyik lényeges újdonsága, hogy szerzői szakítanak a régebbi szakirodalomban előszeretettel tárgyalt romantikus vándornyomdász klisével, a nyomdatulajdonosok alapvetően patrónusokat

kerestek, legyenek azok főurak vagy mezővárosok, illetve szabad királyi városok. A különböző műhelyek egyáltalán nem elszigetelve, egymástól függetlenül működtek, számos kapcsolódás figyelhető meg közöttük, a nyomdai felszerelések hol ennél, hol annál a műhelynél bukkantak fel, nem ritka az sem, ha készítésük után 100-120 év múlva is használtak valahol egy-egy betűt vagy nyomdai díszet. A szerzők ezért azokat a nyomdákat tekintik azonosnak, amelyeknek ugyanaz a felszerelése. Vagyis elsősorban a betűk és a díszek beható vizsgálata alapján dönthető el egy-egy műhely eredete, kapcsolatrendszere. A legnagyobb, legszélesebb kapcsolatrendszere a bécsi eredetű Hoffhalter-nyomdának volt, működése érintette Huszár Gál, Bornemisza Péter, a nagyszebeni és a debreceni nyomda és feltehetően Manlius János tevékenységét is.

A magyarországi nyomdászat ugyanolyan elvek szerint működött, mint a nyugat-európai, bár kétségtelenül szerényebb keretek között. Mégis – a szerzők összegző megállapítása szerint – ezek a kicsiny és viszonylag kevés kiadványt közlétező tipográfiák teremtették meg a három részre szakadt ország nyelvi, kulturális egységét (38. p.). Ez adja meg a korai nyomdatörténet alapvető jelentőségét, önmagán túlmutató, a nemzeti identitás megőrzésében megfigyelhető értékét.

A kötet szerkezeti felépítése szakít az RMNy szigorúan kronologikus elrendezésével, és bizonyos értelemben különbözik a mostani kötet előzményének tekinthető, V. Ecsedy Judit által írt *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézsajtó korában 1473-1800.* (Bp. 1999.) című monográfia struktúrájától. Utóbbi elsődlegesen a századok szerint csoportosítja az anyagot, azokon belül pedig területi és felekezeti szempontok alapján taglalja a különböző műhelyeket. A mostani könyv elsődlegesen a történelmi Magyarország tájegységei szerint (*Nyugat-Magyarország; Felső-Magyarország; Kelet-Magyarország; Erdély*) rendezi mondanivalóját. A fő fejezeteket kiegészítik a könyvnyomtatásról általában szóló, a magyarországi ősnymdákat tárgyaló, a hazai XVI-XVII. századi fejlődést általánosságban vázoló fejezetek, illetve önálló fejezetben tárgyalják a szerzők a rövid ideig működő, illetve kétes hitelességű nyomdákat, továbbá egy-egy fejezetben röviden írnak a könyvdíszítés módjairól, és kitekintés erejéig foglalkoznak a XVIII. század főbb fejleményeivel. Ez a szerkezeti elrendezés részben megegyezik a *Hungarica Typographica* vállalkozásban megfigyelhetővel, azzal a különbséggel, hogy a 2004-ben napvilágot látott első kötet az 1473-1600 közötti műhelyek felszerelését a nyomda alapításának éve szerinti rendben közli, a sorozat második része első köteteként 2010-ben megjelent tomus viszont a XVII. századi nyomdákat már tájegységenként tárgyalja, közelebbről a nyugat- és észak-magyarországi officinákat, míg folytatása, a 2014-ben kézbe vehető második kötet két tomusa (az első tartalmazza a tanulmányokat és a katalógust, a második egység viszont folytatólagos lapszámozással az illusztrációkat) Lőcse és Kassa mellett a kelet-magyarországi és erdélyi officinák felszerelését mutatja be. A választott megoldás előnye, hogy egy-egy történelmi régió bizonyos értelemben azonos feltételeket nyújtott az officináknak, így jobban láthatóvá válnak a műhelyek működésében a belső lényegi összefüggések. Hátránya, hogy egyes tipográfiák több régióban is működtek, így szükségszerűen ismétlések olvashatók (Huszár Gál, a két Hoffhalter).

A kötet a legújabb kutatási eredményeket is ismerteti, ahol szükséges, vitatkoznak is a résztanulmányok szerzőivel. Bár népszerűsítő a kiadvány, a legújabb kutatási eredmények összegzése révén a korszak friss szemléletű monográfiájának is nyugodtan tekinthető. Hogy újabb és újabb adatok, információk árnyalhatják a hazai nyomdászat korai törté-

néséről írt korábbi szövegeket, számos adat bizonyítja. Néhány példa minderre! Itt van mindjárt a Hess-nyomda. Egy újabban a pozsonyi levéltárból előkerült adat szerint a városban működött egy Andreas nevű nyomdász. A feltételezés szerint Andreas Hesssel lehet azonos az illető, és ő nyomtatta volna a második magyarországi ősnymda három ismert nyomtatványát. A szerzők cáfolják ezt a hipotézist, érvelésük szerint nincs rá magyarázat, miért változtatta volna meg Hess a két budai kiadványban használt antikva betűkészletét fraktúr betűkre. A közelmúlt nagy jelentőségű erdélyi felfedezése volt a nagyszabedű nyomda 1525-ből származó nyomtatványtöredéke, eddig ez az első ismert nyomtatvány a tipográfia működéséből, és a felfedezett töredékkel tovább csökkent azon éveknek a száma, amikor nem működött officina Magyarország területén. Hasonlóan szerencsés felfedezésnek köszönhetően 2011-ben került elő a németújvári nyomda működésének megkezdését 1617-ben tudató egyleveles, Beythe Imre által a nyomdászhoz írt üdvözlő, valamint az officina hirdeteménye, amely egyúttal a tipográfus, Johannes Korzenski eddigi egyetlen ismert nyomtatványa.

Talán ezek a nóvumok is kellően bizonyítják, hogy magas színvonalú, a könyv- és nyomdászattörténet legújabb kutatási eredményeit összegző munka született Bánfi Szilvia és V. Ecsedy Judit tollából. A szöveg megértését segítik a jól megválogatott és igényes, színes illusztrációk.

„*Még a Napban is vannak foltok*” – tartja a közmondás. E pompás könyvben is akad néhány szeplő, nyomdahiba, amely a kiadvány értékéből semmit sem von le és a használatot sem befolyásolja; viszont arra figyelmeztet, hogy gondosabb belső szerkesztéssel, még egy korrektúrafordulóval elkerülhetők lettek volna. A kötet címlapján a Schedel-krónika Budát ábrázoló metszete kapott helyet. A címlap verzőjén olvasható a forráshely megnevezése, azonban nyomdahibából a megjelenési év 1493 helyett 1593. A tartalomjegyzékben a fejezetek számozása hiányzik, pontosabban csak az 5. és 6. számozása látható. Sajátos nyomdahiba figyelhető meg a 25. oldalon: az egyik szó fele piros festékkel nyomtatódott. Az 54. oldalon és több helyen is Verancsics Antal egri érsekként szerepel, holott egri püspök volt, majd később lett esztergomi érsek. A 104. oldalon közölt képek aláírása közül a 2. és 3. felcserélődött; hasonló hiba figyelhető meg a 190. lapon is. A schwabacher-betűtípus hol ebben a helyes alakban, hol swabacherként hibásan szerepel (108., 110., 114., 146. p.). A pozsonyi érseki nyomda alapítási éveként a 87. oldalon 1609 olvasható, a 153. lapon viszont 1610. A 175. oldal utolsó sora után a következő lap első sorai értelmetlennek tűnik; valószínűleg kimaradt egy-két sornyi szöveg.

Ezek a kisebb hibák – ismétlem – semmit sem vonnak le a kitűnő összefoglaló értékéből; a kiadványt haszonnal forgathatnak a felsőoktatásban tanuló hallgatókon túl mindazok, akiket érdekel a könyv, a nyomdászat és annak múltja. Vagyis e sorok írójának reményei szerint: mindenki.

[Bánfi Szilvia – Ecsedy Judit, V.: A magyarországi nyomdászat képes krónikája 1473-1700. Bp., Országos Széchényi Könyvtár – Balassi Kiadó. 2014. 219 p.]

Pogány György